

श्रीराम शिक्षण संस्था, धा.रे. द्वारा संचालित

श्रीराम कला महिला महाविद्यालय

धामणगाव रेल्वे जि. अमरावती

अरुणोदय २०२०-२१

पदवी व पदव्युत्तर

* मार्गदर्शक *

प्राचार्य डॉ. नंदकिशोर राऊत

प्रा. नितीन बिहाडे   प्रा. डॉ. राजेश आढे
प्रा. सुवर्णा घोडे   प्रा. अभिजीत दोड

* संपादक मंडळ *

कु. दिया परसोने   कु. जुही डेहणकर
बी.ए. भाग-१ मराठी विभाग प्रतिनिधी   बी.ए. भाग-२ हिंदी विभाग प्रतिनिधी

कु. तेजस्वीनी मेश्राम

बी.ए. भाग-३ इंग्रजी विभाग प्रतिनिधी

* मुखपृष्ठ *

कु. दिक्षा बुराडे

बी.ए. भाग-२

* प्रकाशक *

प्राचार्य, श्रीराम कला महिला महा. धामणगाव रेल्वे

* अक्षर जुळवणी *

जय काम्प्युटर्स

नगर परिषद जवळ, धामणगाव रेल्वे, मोबा. नं. ९४२२९१४३३०

* मुद्रक *

श्याम प्रिंटर्स, रेल्वे गेटजवळ, धामणगाव रेल्वे

फोन नं. २३७३११ मोबा नं. ९८९०७३७१७८, ९४२३४२५४०४

ह्या वार्षिकांकातील विचार आणि मते प्रत्येक लेखकाची वैयक्तिक असून प्रकाशक आणि महाविद्यालय त्यांचेशी सहमत असेलच असे नाही.

सं पा द की य

विद्यार्थी मैत्रिणींनी,

‘आम्ही शोयती निसर्गाचे...’

निसर्ग आणि मानव यांच्या मध्ये असलेलं अमूल्य नातं, तीघांमध्ये असलेली परस्परवलंपीता आणि अशाचवेळी आपणास एक वेगळीच अनुभूती देऊन जाते. अशाच आमच्या वेगळ्या अनुभवांनी सामूह्य असलेला आमच्या महाविद्यालयाचा सत्र २०२०-२०२१ चा ‘अरुणोदय’ हा वार्षिकीक वाचकांच्या हाती देत असतांना आनंद होत आहे. महाविद्यालयातील विद्यार्थी हा सृजनशिलतेचा, तारुण्याचा, नवचेतन्याचा, नवनिर्माणतेचा आणि भावूकतेचा शोयती असतो. आपल्या जीवनात तो अनेक चांगल्या-वाईट, सुख-दुःख गोष्टींचा अनुभव घेत असतो. मध्ये ते सातवणूक करीत असतो. सर्व आठवणींना आणि साठवणींना साहित्य रूपात घेत प्रकट करित असतात. याकरिता महाविद्यालया मध्ये वार्षिकीक नावाचे व्यासपीठ विद्यार्थ्यांकरिता उपलब्ध करून दिले जाते.

आजच्या आधुनिक युगात ग्रामीण भागातील विद्यार्थी हा स्वयंसेवक मागे पडतांना विसरतो महाविद्यालयातील प्रवेशित विद्यार्थ्यांच्या मुजांना चालना मिळावी, आत्मविरचास पात्रावा व भावनांचे योग्य ते प्रगटीकरण करून सृजनशील साहित्यीक व भावी नागरीक तयार व्हावा हाच अरुणोदयाचा प्रयत्न आहे.

आमच्या विद्यार्थींनीगी अतिशय सुंदर लेख, कविता, पाठ्येच्या ह. साहित्य निव्ही भाषेसून (हिंदी, इंग्रजी व मराठी) लिहिले आहे. त्यांच्या साहित्यामधून त्यांच्या मधील वैचारिक प्रगटतेची जाणीव व परीचय होती. त्यांच्या

विद्यार्थी संवादक मंडळ किंवा महाविद्यालय सद्युक्त असलेल्या असे नाही पण आमच्याकडे असलेला साहित्यात्मक पुर पावून आमच्या मनाची बहुत आनंद झाला. आमचे विद्यार्थी हे सध्याचाचिन्स आहेत. त्यांनी स्वाभाविक, आर्थिक, भावनिक, कौटुंबिक गुलासून आमच्या सभ्यात बहुत सभ्यकिये मंडल्या आहेत. वाचकाने आपी जीवनातल्या अनेक अशा लेखिका किंवा कवयित्री होऊ शकतात.

“२०२०-२०२१ मध्ये अतिशय सुखाने आपी सातवणूक करली, महाविद्यालयाचे आचार्य डॉक्टर ललित दाने यांचे प्रियत्व झाले. ही महाविद्यालया कविते अतिशय सुखाने घडणाय होती. महाविद्यालय आणि अरुणोदय संपादनक मंडळकडून वाचार्थी घडवतांजली.”

या वार्षिकीकामात निर्दिष्टीसाठी आमच्या अनेकदाचे सहकार्य, त्यामध्ये प्रामुख्याने व्. व्ही. अमृतदास अजयराव-अरुणदा, व्ही. दामोदरदासनी मेघनाथ, व्. व्ही. अमृतदासदास कात्यालिया यांचे मार्गदर्शन मिळाले. महाविद्यालयाचे आचार्य डॉ. संदीपराव साठवणूक यांनी स्थान: युवाकाल देवून त्यांच्यासहर्षी मार्गदर्शन केले. त्यामुळेच आम्ही ‘अरुणोदय’ या वृत्त वार्षिकीक प्रकाशित करू शकलो. त्यांच्यासहर्षी संपादनक मंडळातील सर्व सभ्यकांनी केटीकेटी प्रत्येक परिश्रम घेतले. महाविद्यालयातील सर्व कर्मचाऱे, लव्य कर्मच्युदर्य व त्यांचे प्रिय यांचे सहकार्य देखील तिथेच घेतल्याचे आहे. त्यांसुद्धे त्यांचे देखील मन्तःपूर्णक आभार.

सन्मयावाप ।

श्रीराम कला महिला महाविद्यालय, धामणगाव रेल्वे
अभ्यासकेंद्र
यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक
केंद्र क्र. १२१७५

सुविधा/वैशिष्ट्ये :-

- ◆ उच्च शिक्षित व प्रशिक्षित समंत्रक
- ◆ ऑनलाईन प्रवेश
- ◆ पूर्वतयारी प्रवेश प्रक्रिया
- ◆ बी.ए. मराठी माध्यम
- ◆ बी.ए. उर्दू माध्यम
- ◆ ICT चा उपयोग करून संपर्क सत्र
- ◆ परिक्षा पूर्वी परिक्षेची पूर्व तयारी

वर्ष २०२०-२१ प्रवेशीत विद्यार्थी
संख्या :-

- ◆ बी.ए. प्रथम वर्ष - १४४
- ◆ बी.ए. द्वितीय वर्ष - ११२
- ◆ बी.ए. तृतीय वर्ष - ११३
- ◆ पूर्वतयारी - २१
- ◆ बी.ए.
उर्दू माध्यम - ०४

प्राचार्य डॉ. नंकिशोर राजत
केंद्रप्रमुख
९९७०८८६५३१

डॉ. राजेश आडे
केंद्रसंयोजक
९४२०५४७०८८

प्रफुल कांवळे
केंद्रसहायक
९८८१८५४१०१

“ज्ञान गंगा घरीघरी”

अरुणोदय २०२०-२१

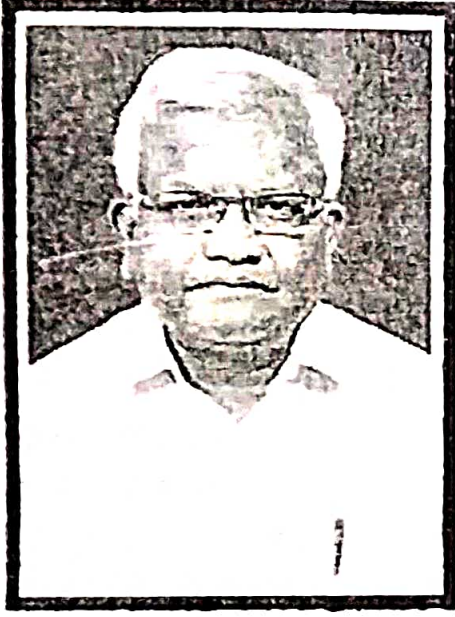
※ आमचे प्रेरणास्थान ※

गा. श्री. अरुणभाऊ अडसड
अध्यक्ष, श्रीराम शिक्षण संस्था, धामणगाव रेल्वे

अरुणोदय २०२०-२१

* आमचे मार्गदर्शक *

मा. श्री. घनश्यामजी मेश्राम
सचिव, श्रीराम शिक्षण संस्था,
धामणगाव रेल्वे

मा. श्री. अशोकभाऊ पनपालीया
अध्यक्ष, स्था. व्य. स. श्रीराम कला
महिला महाविद्यालय, धा.रे.

प्राचार्यांच्या लेखनीतून ...

श्रीराम शिक्षण संस्था, धामणगाव द्वारा संचालित श्रीराम कला महिला महाविद्यालयाने अतिशय कमी कालावधीत बरीच प्रगती केली आहे. महाविद्यालयाचा वार्षिकांक काढतांना मनस्वी आनंद होत आहे. महाविद्यालयाचा हा प्रगतीचा आलेख वर जाण्यासाठी आमच्या संस्थेचे आदरणीय अध्यक्ष मा. अरुणभाऊ अडसड यांचा वाटा फारच मोलाचा आहे. त्यांचे मार्गदर्शन आणि प्रेरणा आम्हाला सतत मिळत असते हे आमचे भाग्यच आहे.

२०२०-२०२१ हे वर्ष सर्वाकरिता अतिशय कठीण असे गेले. आमच्या महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. गणेश टाले हे आमच्या परिवारा मधून अचानक निघून गेले. श्रीराम शिक्षण संस्था आणि श्रीराम कला महिला महाविद्यालयाच्या वतीने मी श्रद्धांजली अर्पण करतो, त्यांच्या कार्याचा वारसा मी आता पुढे घेऊन जात आहे.

कोरोना संकटाने संपूर्ण जगासह मानवी जीवनाचे स्वरूप बदललेले आहे. अशा कठीण काळात महाविद्यालयाने शैक्षणिक, सांस्कृतिक, आरोग्य विषयक जनजागृती, असे अनेक कार्यक्रम घेतले. महाविद्यालयाचे सर्वच घटक विद्यार्थिनींच्या सतत संपर्कात राहून त्यांची शैक्षणिक वाटचाल

कशाप्रकारे पुढे नेता घेईल याकरिता आजही तत्परतेने कार्य करताना दिसतात. महाविद्यालयाचा वार्षिकांक देखील एक महत्वाचा साहित्यिक उपक्रम आहे आणि हे दालन उपलब्ध करून देण्याचे कार्य महाविद्यालय करीत असते. वार्षिकांक म्हणजे महाविद्यालयीन विद्यार्थिनींच्या साहित्याचा सृजन सोहळा असतो. ती नवनिर्मती असते. सृजन म्हणजे नवीन निर्माण करणे साहित्यांचे नवांकुर उमलण्याचे, फुलण्याचे ते एक ठिकाण असते. मनाच्या हिंदोळ्यावर उमलणारे भावतरंग टिपण्याचे ते एक ठिकाण असते वार्षिकांक म्हणजे महाविद्यालयाचे आरसा असतो त्यात आपले प्रतिबिंब विद्यार्थी स्मृतीचा ठेवा म्हणून आयुष्यभर सांभाळीत असतो. या सर्व घडामोडींसाठी त्याचे कलागुण जोपासावे त्यांच्यात साहित्याची अभिरुची निर्माण व्हावी आणि त्यांच्या प्रतिभेला साहित्याचे नदधुमारे फुटावे ही प्रामाणिक अपेक्षा पूर्ण करण्याचा वार्षिकांकाच्या रूपाने आम्ही प्रयत्न करीत आहोत. वार्षिकांक हा स्मृतीचा ठेवा असतो. हा ठेवा जपण्यासाठी संस्थेचे सर्व मा. पदाधिकारी, माझे सर्व सहकारी, विद्यार्थिनी, पालक यांचा वाटा मोलाचा आहे व सर्वांचे सहकार्य असेच पुढेही लाभेल यात मुळीच शंका नाही. - डॉ. नंदकिशोर राऊत प्राचार्य

भावपूर्ण शिष्टांजलि

डॉ. लक्ष्मीकांतजी ली. भुतडा
सहसचिव
श्रीराम शिक्षण संस्था,
धामणगाव रेल्वे

डॉ. गणेश क. टाले
प्राचार्य
श्रीराम महिला कला महाविद्यालय
धामणगाव रेल्वे

* यशाचे मानकरी *

डॉ. नंदकिशोर राजत
महाराष्ट्रातील अनुसूचित जमाती मधील
पारधी समाजाच्या विकासाचे
समाजशास्त्रीय अध्ययन
(विशेष संदर्भ : अमरावती जिल्हा) या
विषयामध्ये आचार्य पदवी प्राप्त झाल्याबद्दल
अभिवादन

कु. काजल काळे
(बी.ए. भाग-३)
ग्रीन रन स्पर्धा २०२१ मध्ये
प्रथम क्रमांक

कु. कीमल काळे
(बी.ए. भाग-३)
ग्रीन रन स्पर्धा २०२१ मध्ये
तृतीय क्रमांक

* संपादक मंडळ *

प्रा. नितीन विहाडे

प्रा. अभिजीत दोड

प्रा. डॉ. राजेश आडे

प्रा. सुवर्णा घोषे

* सहसंपादक *

कु. दिव्या वसवोने
बी.ए. भाग-१
संपादक वहाडी विभाग

कु. जुही डेहणकर
बी.ए. भाग-२
संपादक हिंदी विभाग

कु. तेजस्वीनी मिश्रा
बी.ए. भाग-३
संपादक इंग्रजी विभाग

कु. दिव्या बुराडे
मुख्य

* महाविद्यालयीन कर्मचारी *

अनुक्रमे : प्राचार्य डॉ. नंदकिशोर राजत, डॉ. मोनाली इंगळे, डॉ. सुधीर पाथरे, प्रा. अभिजीत दोड, प्रा. नितीन विहाडे, डॉ. राजेश आडे, डॉ. योगेश काशिकर, डॉ. निता केणे, प्रा. सुवर्णा घोषे, प्रा. दादाराव उदके, प्रा. रंजन शिंदे, अजय कुळकर्णी, राजेश भिष्या, राजेश मारवे, नागाराव पंचवुधे, संतोष शिंदे, कल्पना चव्हान, शरद गवारले, प्रफुल कांबळे

॥ विद्यापीठ गीत ॥

विद्या चिंतन | विद्या मंथन
विद्या सर्जन | विद्या जीवन ॥

जनमन जागर, करीत निरंतर, विद्यापीठ चाले
संत गाडगे बाबा तुमचे स्वप्न पूर्ण झाले ॥
कुणी न आता खूबे अडाणी, ज्ञानासह विज्ञान कळाले
पर्णकुटीतील प्रतिमेलार्थी, आमाळाचे पंख मिळाले
दशसूत्राचे अक्षर अक्षर, वेद नवा चोले ॥ १ जनमन...

किती रंजले, किती गांजले, किती आंघळे लुळे पांगळे
कर्मयोग निष्काम आचरुन, कवेंत घेता बांधव सगळे
मृतदयेच्या ओलाव्याने, मानस मोहरले ॥ २ जनमन...

धर्मजातीच्या पलिकडेही माणूस केवळ माणूस असतो
मेदघर्मांचे बंध तोडूनी मानवतेचे पूजन करतो
पितृयापितृयांचे जीवन दर्शन विश्वात्मक झाले ॥ ३
जनमन सागर, करीत निरंतर, विद्यापीठ चाले ॥

प्राचार्य डॉ. विठ्ठल वाघ

अंतरंग

■ मराठी विभाग ■

लेख/ कविता इतर :

महात्मा गांधी यांचे जीवन कार्य / कविता / कथा / कविता / प्रार्थना / सागर / मी कोणाला कळतो
नाही / मैत्री / महत्व आईचे / मजेत जगण म्हणजे काय ? / बाप / सुविचार / आई / मन / वेदना /
पडीलांची छाया / जावनात नी / आई / आई / मैत्री / प्रेम / आई / बाबा / जीवन प्रवाहात / नय
नातं / आई / आयुष्य असचं जगायच असतं / रवी भुण हत्या / महात्मा गांधी / आई / आई / मैत्री
/ निराम / आयुष्य / सुख भाणसाचा सदरा / नागरीक मी भारत देशाचा / आयुष्य / दोन शब्द
जगण्यासाठी / चारोळी / रवी शक्ती / उंच भरारी / कोरोना / निरागस / आज का नाही ? /
जगायचं कुणारासाठी ? / देश आणि कायदे मंडळ / आयुष्याला घावे उत्तर / शिक्षक / वेळ ही महत्वाची
असते / मन / माझी माय /

■ हिंदी विभाग ■

लेख/ कविता/ इतर :

मजबूर / चारोळी / औरत / पिता / मेरा बस्ता / सुबह / कोरोना / सितारों से पूजा... /
अटका बादल / भारतीय नारी / लौह पुरुष सरदार वल्लभभाई पटेल / मेरा देश भारत

■ English Section ■

ARTICAL, POETRY & OTHER :

Swachh Bharat Abhiyan / Wonderful Mother / Success / Online / Savitribai Phule :
India's Female Teacher / Mother / Farmer / Women Leadership Achievement /
Pandemic / Online

■ अहवाल विभाग ■

अहवालाचे नांव :

राष्ट्रीय सेवा योजना अहवाल - २०२०-२१ / शारीरिक शिक्षण विभाग / राज्यशास्त्र अहवाल
२०२०-२१ / भुगोल विभाग अहवाल २०२०-२०२१.

महात्मा गांधी यांचे जिवन आणि कार्य

पोतणप्रास कल्पवृक्ष गांधी हे भारताच्या स्वातंत्र्य संग्रामातील प्रमुख नेते आणि तल्लक होते. महात्मा गांधी या भ्रमाला हे मंडळकाले जगतात. अहिंसात्मक

असतकार आंदोलनांनी गांधींनी

भारताला स्वातंत्र्य मिळवून दिले. अहिंसात्मक मार्गांनी अस्वतंत्र मिळवण्यासाठी त्यांनी संपूर्ण जगाला प्रेरित केले. अहिंसात्मक मार्गांनी संपादन त्यांना 'महात्मा' ही उपाती मिळी. भारतीय लोक त्यांना प्रेमने बंधू म्हणत आणि त्यांचा अग्रगण्यतामे भारताचे सद्गुणित म्हणजे ज्ञान, सुभक्त्यंश शोक गांधी इ. स. १९४४ मध्ये पहिल्यांदा त्यांना 'राष्ट्रपिता' असे संबोधले. असे म्हणताना गांधी सविनय आचारवादाच्या कल्पनेचे अस्मक होते. त्यांचा अस्वतंत्रता ३ ऑक्टोबर हा भारताला गांधी यांनी म्हणून असे जगभरात प्रसारसद्गुणित अहिंसा तिन म्हणून सावरण केला ज्ञानी. या तिनशी भारताला सार्वजनीक सुट्टी जसरी.

- त्यांचा काळ : १ ऑक्टोबर १८६९ मारी रोल्डस, काठियावाड जिल्ला भारत.
- मृत्यू : ३० जानेवारी १९४८ मारी कर्नाटकी, भारत
- पदकाल : भारतीय स्वातंत्र्यसंग्राम
- संग्रहण : अहिंसा भारतीय अहिंसा
- पुस्तकाः सार्वजनिक कर्नाटकी अहिंसा गांधी
- प्रमुख सावरण : सज्जता
- धर्म : हिंदू
- काली : कल्पवृक्ष गांधी

असतकार आणि अहिंसेच्या सावरण अस्वतंत्रित सावरणहाका उग्रवादी गांधींनी प्रथम दक्षिण अफ्रिकेमध्ये तेथील भारतीयोंना त्यांचे मार्गरी हुळ मिळवून देण्यासाठी केला. इ. स. १९१५ मध्ये भारतात प्रथम आल्यावर त्यांनी संघारणस्यधीन होतकालांना सुसुधी कर म ज्ञानीप्रास संध्यादिकेकाल लडण्यासाठी एकत्र केले. इ. स. १९२१ मध्ये भारतीय अहिंसा काठियावाडी सुचे साभारजगभरांतर परिधी विनूजन, आर्थिक सवासांसक, विरवांचे सावरण हाक. सर्व-धर्म सगभवा, अस्वतंत्रता विचारण आणि सार्वजनिक महासावे म्हणजे स्वतंत्रता कालाठी देशभरात सज्जता सधु केले. गांधी अस्वतंत्रता सज्जतासाठी कालावसावे विरोधक होते आणि ते पोतण अस्वतंत्रता सर्व धर्म आणि संघ संध्यादिकेकाल पोतणोचले. अस्वतंत्रता सज्जतासाठी सज्जतासाठी त्यांनी अस्वतंत्रता विज्ञान आणि ते सुविनयनेचे नेते सधुते. इ. स. १९३० मध्ये हुणजारी सावरणस्य मिळवारी सज्जतासाठी त्यांनी हुणजारी भारतीयोंचे ३०० कि. मी. (२५० मील) लांब हुणजारी काठियावाडी अहिंसासिधुते केले. इ. स. १९४२ मध्ये त्यांनी हुणजारीस्यभ्य भारत जोडो अस्वतंत्रता सधु केले. या आणि सावरणस्य हास कालावसाठी अस्वतंत्रता सज्जता दक्षिण अफ्रिकेमध्ये अनेकाल सुसंध्यात हाक सधुते. आर्से

पोतणी अस्वतंत्रता सधु आणि अहिंसा हा सज्जताक पुस्तकात केला. स्वतंत्र ही साध सज्जतास्य अस्वतंत्रता आणि हुणजारी गांधी काली असे सुधुतेने त्यांनी सज्जता साधुता भारतसावे मुक्त म्हणून सज्जता आणि स्वतंत्रतासाठी पुस्तकात केला.

जिटाप संधीत विनयन संधीत गांधी १९३० साली त्यांनी 'अहिंसा कर्नाटकी' म्हणून विनयनन केले सधा.

आत्मसंन्यास कुतूहलने पोतर आत्मि सारल आली त्याची सध्दी
पल्लवी होली.

ज्यांनी हाकड्याहाकड आपला केस आत्मि अनेकदा
आत्मसुखीसाठी आत्मि वाडवीत पाडवीसाठी साधन म्हणून
दिवस उपवास केले. त्यांच्या हाकड्या वरिषध्दी भारत
वाडवीसकान काडणीतून जे प्राधित झालेल्या बांधींनी
कौतु-पुस्तोत ले बांधींच्यासाठी प्रदान केले.

कु. प्रतिका थोडे
(बी. ए. भाग २)

*****

* कविता *

(डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर बांध्यावर)

आधीचातीचं राजकारण
किती थोरला जल्पान
तुम्ही झाल्याचं प्रोत्साहन
जकी विडविड सन्मान

जन्मवर विजयतून टागा
माडला कष्टाचा पाग
तुमच्या सभाजकार्याला
कसे पागचा तलाग

अंध, पुरतकाशी नेरी
कसवी जडनी भररी
कीन दडिल जकासोचे
तुम्ही जगातल केवारी

दूर करत्या तीं अण्णाच
दून पाडला रे माझ्या देवा
ज्याच्या अकड करनी
विडवता संविधानरुपी ठेवा

एकजूट आणि सध्दं

सोवत शिक्षणाचा पत्र

साम्या जगाला शिकविले

तुच सक्षमतेचं भीमा तंत्र

धन्य आई बाप नि कुळ

धन्य आम्ही तुम्ही जनता

तुच आमचा खरा देव

तुच भाव्याचा विधाता

तुम्ही लेकरं आम्ही सारी

देतो तुला आज अधिवसन

जमी बालवू तुम्हा वापसा

माणुताकीचं करुन जतन

वीन दुवळ्या जन्तोसाठी

कळ आजन्म आम्ही कार्य

तुम्ही विचार सदा सोवती

देती लढण्याला रे धैर्य

आपल्या समाजकार्यातून

तुम्हा विचारांना आम्ही रुजवू

ज्ञान पिळवून अकट

जमी मानाचं राज्य गाजवू

कु. प्रतिका म्हणे
(बी. ए. भाग १)

*****

* कथा *

रात्री उशीरा वेतो पण घरासाठी जीवाचं राण करतो.
थोडस ददावतो पण स्वतःचं समजावतो,

काही हव असेल तर नाही म्हणतो, सकाळी
आईकडे पैसे देऊन जातो.

रात्री उशीरा घरी आल्यावर मिडतो, रागावतो,
पण रडवलेला वेहरा पाहून ही गोष्ट कशी घुकली आहे हे
सांगतो, तो असतो बाबा.

कधी आजारी पडलो तर बापरे किती काळजी
करतो, आग डॉक्टर कडे गेली का काही खांबं का, औषध
घेतलं का अशा प्रश्नांनी दिवसभर बडीभार करतो.

आईच्या प्रेमात माया असते, जो काळजी करतो
तो बाप असतो.

न दाखवता तो जीव लावतो, न सांगता तो करुन
देतो न मागताही शर्थ घेवून देतो.

ज्याच्यासाठी लिहायला शब्द कमी पडतो तो
असतो बाबा, तुम्हासाठी किती आणि काय लिहावं बाबा
शब्द ही अपुरे पडतील म्हणूनच कारे सारे आईवर कविता
करतात.

- कु. रंजिता हिरोडे
एम. ए. भाग - १

* विमणी *

कांदीवर विमणी, भुरकी पांडरी, धिपधिप करते
माझ्याकडे बघते, नभाकडे बघते, धिपधिप करते
रुमझूण नाचते, मन माझे काचेत. विमणीची ये जा
आकाशात असते. म्हणून तिला पुष्कळ कळसेल
असते.

*****

* कविता *

घुकली दिशा तरीही, हुकले न थेय सारे
वेड्या मुराफिराला, सापील सर्व तारे.

मी चालतो अखंड, घालायचे म्हणून
धुंदील या गतीच्या, सारेच पंध प्यारे.

डरतत वादळाना, जे दास त्या धूवाचे
हे शीड तोडले का, अनुकूल सर्व वारे.

मयुर प्राक्तनांचा मी फाडला नकारा
यिझले तिथेच सारे ते मागचे ईशारे.

घुकली दिशा तरीही, आकाश एक आहे
हे जाणतो जगाला, घाटेल तेथे न्यावे.

आशा तशी निराशा, हे थेय सावधांचे
बेतायघात कैसे विझणार हे निखारे ?

आयुष्यांशी अजून माझ्या, करार बाकी आहे
मायडतांना लखलखण्यांचा, विचार बाकी आहे.

आयुष्याची सकाळ माझ्या, घरीच सुंदर गेली
संध्येची मज फिकीर नाही, दुपार बाकी आहे.

आधाराने कते बसे, मला जगावयाचे नाही
जगण्यासाठी मनात ऊर्जा विकार बाकी आहे.

रचार्थासाठी जगाच खोटा, सताप केला नाही
फाटल आलो तरी बरं जरी, किनार बाकी आहे.

संवादन - कु. जयश्री हटवार
बी. ए. भाग - २

*****

प्रार्थना

उपवास करून जर देव खुश होत असेल तर मा जगात कित्येक दिवस उपाशी पोटी असणारा भिकारी हा सर्वात जारत सुखी राहीला असाता.

पुजा करायच्या आधी, विश्वास ठेवायला शिका ...!

बोलायच्या आधी ऐकायला शिका ...!

खर्च करायच्या आधी, कमवायला शिका ...!

लिहायच्या आधी, विचार करायला शिका ...!

हार मानण्याआधी, प्रयत्न करायला शिका ...!

आणि मरायच्या आधी, जगायला शिका ...!

- संकलन - कु. दिपाली चोरकर
बी.ए. भाग - २

◆◆◆◆

सागर

आयडतो मज अफाट सागर

अशांग पाणी मिळे

निव्या जांभळ्या जलात केशर

सायंकाळी मिळे

फेसफुलांचे सफेत शिपिद

माटेवरती सडे

हजार लाटा नाचत येती

यात किनाऱ्यांकडे

मऊ मऊ रेंतीत कधी मी

खेळ खेळतो किती

दंगल दर्यावर करणाऱ्या

माऱ्यांच्या संगती

◆◆◆◆

मी कोणाला कळलो नाही

मित्र कोण आणि शत्रु कोण,

मगित साध कळलं नाही

नाही भेटला कोण असा,

ज्याने मला छळलं नाही.

सुरांध सारा वाटीस मैला,

मी कधीच दरकडलो नाही.

शत्रु नाही असा कोणता,

ज्यात मी होरपळलो नाही.

केला सामना वादळांशी,

त्याच्यापासून पळालो नाही.

साथीस गेलो संकटाला

त्यांना पाहून कळलो नाही.

पचवून टाकले दुःख सारे,

कधीच मी हळहळलो नाही.

कधी ना सोडली काससत्याची

खोट्यात कधी मळलो नाही

रतुन राहीले माझ्या अगदी जवळचे पण

मी कुणाला कळलोच नाही.

- कवी - सुरेश पट

◆◆◆◆

रवज थांबल की आतुष्य थांबत
विरवासा उजला की आशा संपते...
काळजी घेणे सोडलं की प्रेम संपते...
मरणून
रवज पहा..., विरवासा ठेवा...
आणि
काळजी घ्या...

- कु. रेखा चोरकर

◆◆◆◆ बी.ए., भाग - १

मैत्री

काही नाती खुणायची म्हटली तरी तुलात नाहीत
आणि काही नाती नाही म्हटले तरी तुलायची खुणा नाहीत

मैत्रीच हे असच असते

दिला कसलच बंधन नसते

मजा तुझ्यात एक पूज्य मैत्रीण मिळाली

माझी छाती अधिमानाने भरून आली

तू उडावला निघाली होशीस वा मज आकाशात

तुझे पंख पसरवलेने होते ऐटीस विधाखात

शिक्षणाचा पत्ता पार करून पवित्र्याकडे

श्रेयावण्यासाठी तू शरणच विनावली होशीस

मा तुलनाखाली अकल्पितपणे मी आलो

त्याच्या विराट दर्शनाने भरतारुण गेलो

अल्पैतु व्यक्तिगत्याचे दोन तीन वेतू

व्यायला मिळाले म्हणून तुलायलो

दोन तीन वहायला मिळाले हे सौधर्य

की पाच सहा नाही मिळाले हे दुर्भाग्य

तुझे विचार नेक आहेत

माझ्या शुभेच्छा सदैव तुझ्याबरोबर आहेत

तुझ्याबरोबर असणं हा

खरतर त्या शुभेच्छांचाच सामान आहे.

तू उत्तुंग झेप घे, मगलचरणी घे मात्र

घारीचे जसे पिलांकडे लक्ष असते तसे

तुझे लक्ष आपल्याकडे अर्धू दे सदैव

किमान अपमानचून तरी

कारण दीपसंभ आपणाने उभा असतो

भयकटलेक्या मजबुतांना मात्र त्याचाच फल अपाय असतो.

- कु. अजिंठेरी कोडारे

◆◆◆◆ बी.ए. भाग - १

महत्त्व आईचे

एकदा एका व्यक्तीने स्वामी विवेकानंदाने झालेले विचारले, 'स्वामिजी, संसारामध्ये कोणती महत्ती पत्नी आहे. जसे कोणते महान विद्याला का दिने ज्ञान-प्राप्ती हे मान्यतायला. मित्यातुन्ना महत्ताच अन्तु मुन्ना विद्याला कान्ने का महत्ता दिले ज्ञान नाही मात्र कृपादा उल्लास-कृपादा' स्वामिजीने उत्तरले 'आहीन सोलले नाही, ते का अस्मीतातून बोले तु-मज अस्मि. एक पत्नी हाज त्यांनी उपायला व त्या व्यक्तीला इतरी हेत-ते म्हणाले, 'बंध हा हाज उपाय समाजकारणातून तू घेताला तसच आणि तुझी मित्यानेतची काय काणे कपत जा. तुझ्या उपायाने उत्तर तुला मिळून आहीन. तुलाय विद्येची सरकारी ओपळतात ती मातुल स्वामी विवेकानंदानेकडे आला, 'स्वामीजी माझी कन्या, पोट पो-पोटी व्हा तुझा आहे. तुम ज्ञान काने विचारला मी, तुम्ही असे काय विचिन उल्ले दिले, त्याने नशी 'कन्या, पोट अशी तुम्हून मी कन्या झालो आहे.' स्वामी: बंध विचार करत म्हणाले 'बंध तुला उपायाने ज्ञान तुला मिळाले नाही काय ? असे विने नज नशिने तुला पोडान उज्जल तुला उपायाने, तुम्ही कधीही विना ओषी झाले नाही, तिने कधीही कन्याला केला नाही, त्या पत्नीची महत्ती ही तिन्ही लोकाने सरवेभरच आहे.

सातवई : आईसकडे देवत-साय्या जगातमध्ये चाही

- कु. आरती चौधरी
एक.ए. भाग-२

◆◆◆◆

मजेत जगणं म्हणजे काय ?

मजेत जगणं, मनाप्रमाणे, मनासोक्त मनस्वी आणि भरभरून जगणं, स्वतःचे विचार ओळखून स्वाभाविकपणे जगणं, आनंद आपल्या अंतरंगातच असतो आपल्याला याचे भान असतं. आयुष्यात मिळालेल्या प्रत्येक क्षण आनंदात आणि समरसून जगणं त्या आनंदाशी नात जागतं ठेवणं जगतांनी स्वतःशी प्रामाणिक असणं स्वतःच्या इच्छा, आकांक्षा आणि गरजा त्यांच्याशी प्रामाणिक असणं त्याचप्रमाणे मनाच्या, हृदयाच्या आणि आत्म्याच्याही गरजा असतात काही गरजा आर्थिक असतात तर काही कौटुंबिक आणि सामायिक असतात हे सर्व विचार समजून जगणाऱ्यांनी व समाधान जगवतो. आयुष्यात हव ते मिळवण त्यासाठी प्रयत्न करत असणं स्वतःच्या क्षमता व गरजा ओळखून त्याचा योग्य तिथे वापर करून आपली क्षमता वाढवणं सतत शिकत राहणं स्वतःशीच स्पर्धा करीत राहणं आनंदाची जी जबाबदारी आहे ती स्वकारणं, स्वप्न पाहण ती प्रत्यक्षात उतरवणं. तरुण वयात नाने स्वरथ असणं या निळालेल्या जन्मावर व जगण्यावर प्रेम करण बदलत्या आयुष्याच स्वागत करत राहणं. अपयशातून जाणतं होत रागाचा राग न करता जगणं त्यातून हलकेच दुर जाण स्वतःचे आयुष्य घडवता घडवता दुसऱ्याचही आयुष्य उजळणं, स्वतःच जगणं सुंदर करतांना भोवतालचं जगही सुंदर करत जाण.

जग विशाल असतं... जीवन अफाट असत, ते जितक अनुभवता येईल तितक अनुभवून आणि या सुंदर जगात आपली आपणं स्पेस तयार करण म्हणजे मजेत जगणं होय !

कु. आरती चौधरी
एम.ए. भाग-१

◆◆◆◆

बाप

सगळे लोक म्हणतात बाप कठोर असतो, मायेची बरोबरी बाप करत नसतो असे... लोकांना वाटते, बापाची बरोबरी तर माय करत असते. कारण माय मायाळू असते, एक-एक पैसा जमवून घर बांधतो बाप, बायको सोबत रांसार करतो बाप. हे खरे आहे मुलांना जन्म देणारी माय, पण त्या मायेतही बापाचाच हात असतो. मुलांना येदना झाली की माय जोरजोरात रडायला सुरुवात करते पण बाजूला जाऊन अश्रु ज्याच्या डोळ्यातून पडत असते तो बापच असतो. मुलांची तयारी करून देणारी माय असते, पण शाळेत जाऊन आणणारा बापच असतो, स्वतः मात्र चटणी-भाकर खाऊन राहत असतो पण मुलांच्या हौशी पुरविणारा बापच असतो. मुलींच्या लग्नासाठी लोकांकडून कर्ज काढून लग्न करतो तो बापच असतो. माय मात्र नटून थटून पाहण्याचं स्वागत करते अरे... माय माय म्हणता पण माय आनंदाच्या सोहळ्यात नक्कीच असते पण दुःखाच्या सोहळ्यात मात्र बापालाच जावे लागते, म्हणूनच म्हणतो मित्रांनो माय ती माय असते आणि बाप तो बाप असतो.

कु. दिया परसोने
बी.ए. भाग-१

◆◆◆◆

सुविचार

आयुष्यात दोन व्यक्तीची काळजी घ्यावी, पहीली म्हणजे तुम्ही जिंकण्यासाठी हरत आलेले तुमचे बाबा आणि दुसरे म्हणजे तुमच्या हरण्याला जिंकणे मनात आलेली तुमची आई.

- कु. मोहिनी रोडडे, बी.ए. भाग-१

आई

कोठेही न मागता,
भरभरून मिळालेलं दान,
म्हणजे आई...

विधात्याच्या कृपेचं,
निर्मळ वरदान,
म्हणजे आई...

◆◆◆◆

मन

मन आठवांच्या देशात
तुला भेटून येतं,
पापण्यांत तेव्हा
अलगद पाणी दाटून येतं...

कसं ना मग,
अगदी आभाळच,
एवढ्याशा मनात फुटून येतं...

◆◆◆◆

वेदना

पाळता येत नाही...
किंवा टाळता येत नाही...
काही केल्या,
सांभाळता मात्र येत नाही...

फेकता येत नाही...
किंवा विकता येत नाही...
तिच्या समवेत जगूनही
जगता मात्र येत नाही...

- कु. अंजु कावळे
बी.ए. भाग-३

◆◆◆◆

वडिलांची छाया

मुलगा नोकरीला लागला हे सांगणारी आई सगळ्यांना दिसते पण त्या नोकरीसाठी पुढाऱ्यांचा पायावर नाक घासणारा बाप कधी कळणार का तुम्हाला ?

मुलगा शाळेत पहिला आला हे सांगणारी आई सर्वांना दिसते पण व्याजाने पैसे आणून शाळेत भरणारा बाप कधी तुम्हाला दिसणार का ?

मुलाच्या लग्नात नवी साडी नेसणारी आई सगळ्यांना दिसते पण फाटके कपड्यावरचा बाप तुम्हाला कधी दिसणार ?

जन्म देणारी आई सगळ्यांना दिसते पण रात्रभर जागरण करून दवाखान्यात चकरा मारणारा बाप कधी समजणार ?

सदैव डोक्यावर वात्सल्याची छाया देणारा बाप, रात्रंदिवस कबाडकष्ट करून तुम्हाला पोसणारा बाप ?

कधीतरी मनात येऊ द्या कारण बाप हा जरी शिकला नाही पण तुम्हालाही ऊन लागू देत नाही म्हणून बापाची छाया तुटायच्या आधी तिला जाणून घ्या.

कु. अश्विनी कोडापे
(एम. ए., भाग १)

जीवनात नाती

जीवनात नाती तरती
अनेकच असतात,
पण ती जन्मगारी लोक
कार कमीच असतात.
काही नाती असतात रक्ताची
तर काही हृदयाची...
काही नाती असतात जन्मा-जन्मीची,
तर काही क्षणामुक्तीची...
काही नाती असतात,
केसांसारची न तुटणारी,
पण वेळ आलीच तर काळणारी...
काही नाती असतात,
लांबूनच आरले म्हणणारी,
जवळ गेल्यावर मात्र दुर करणारी...
काही नाती असतात,
पैशाने विकत घेता येणारी,
तर काही प्रेमाने आपलेले करणारी...
काही नाती असतात,
न जोडता सुध्दा टिकणारी,
तर काही जोडून सुध्दा तुटणारी...

कु. अंजली बोदिले
(बी. ए., भाग १)

आई

कोणत्या शब्दात सांगु आई
तु माझ्यासाठी काय आहेस...
भुकेल्या जीवाचा मायेचा धास तु
वेदनेनंतरची माझी पहिली हाक तु
अन् माझा प्रगाट विरवास तु
हृदयाच्या स्पंदनातील माझा प्रत्येक श्वास तु...
जीवनातील माझ्या सुखाची बाग तु।
आधीनची राजात सूर्याची आम तु
अंधारालाही दुर करणारा प्रकार तु
माझी मायेची धरती अन् छायेचं आकार तु...
मायेच्या पावसाचा ओलावा तु
जीवनी सुखाचा गारवा तु
आई, दुःखरुपी अमृताचा गोठ्या तु
अन् शेंवटच्या क्षणापर्यंतचा
कुशीतील विसावा तु।

कु. पुजा कानताम
(एम. ए., भाग १)

आई

जीवन हेच शेत तर
आई म्हणजे विहीर
जीवन हिच नौका तर
आई म्हणजे तीर
जीवन हिच शाळा तर
आई म्हणजे पाटी
जीवन हे कामच काम तर
आई म्हणजे सुट्टी

मैत्री

हरवलेले हे दिवस येतील का पुन्हा,
जगलो आज आणि उद्या हाच दिवस जुना।
नशिबानेच एकदा पुन्हा कुठेतरी भेटू,
आठवणीला एकदा एकत्र मिळून येवू।
पण तेव्हा सर्व काही बदललेल असेल,
कोणीतरी बोलावतयं म्हणून भेट लवकर सुटेल।
लांबपर्यंत घालणाऱ्या गप्पागोष्टी राहणार नाही,
आठवणीचा हा झरा मग त्या दिशेने वाहणार नाही।
आज सोबत आहोत वाटेल तरां जपुन घ्या,
जीवनभर पुरतील अशा आठवणी जपुन घ्या।

कु. ममता डुवे
(बी. ए., भाग १)

प्रेम

प्रेम म्हणजे हरवणं
प्रेम म्हणजे सापडणं
प्रेम म्हणजे वाट बघणं
प्रेम म्हणजे वाट लागणं
प्रेम म्हणजे बरंच काही
जे अजून झालंच नाही
प्रेम म्हणजे पहाट-रवण
प्रेम म्हणजे झोप नाही.

प्रेम म्हणजे शांत बराणं
प्रेम म्हणजे उणीच हरानं
प्रेम म्हणजे दिरानं नाही
प्रेम म्हणजे असाणं

कु. पल्लवी झिमटे
(बी. ए., भाग १)

आई

आई असते एक फुलांची कळी
रातत उमलत राहुन सुगंध दरवळत ठेवणारी.
आई असते क्षमची मुर्ती
आपल्या मुलांचे अनेक अपराध पोटात घालणारी,
आई असते सावली
रातत सोबत राहुन मार्ग दाखविणारी.
आई असते परोपकारी
रगत:साठी न जगता इतरांसाठीच जगत राहणारी.

कु. प्रतिक्षा कुटकरे
(बी. ए., भाग १)

बाबा

रबर ! किती कौतुक केलं असतं
तुम्ही माझी वाहवा होताना बघताना।
मलाही किती बरं वाटलं असतं
तुमच्या कडून कौतुक करुन घेताना।
आज जरी तुम्ही, दुरवर अरालात
तरी आमच्या रक्तात, तुम्ही समावलात।
माझ्या प्रत्येक यशात, तुमचाच आहे वाटा,
तुमच्या प्रेमाच्या हाकेसाठी मी आहे रिता।

तुमचे शब्द अजुनही कानात गुंजतात
तुमच्या आठवणीने डोळे ही पाझरतात।
मनांत उफाळलेल्या भावना, मात्र झुरतात।
काळजात तुमच्या उणीयेचे, सुर दाटतात।

कु. पायल चौधरी
(बी. ए., भाग १)

जीवन प्रवाहात...

जिवनाच्या प्रवाहात
अनेक माणसं भेटतात,
काही आपल्याला साथ देतात
काही सोडून जातात...

काही दोन पायलेच घालतात,
आणि कायमची लक्षात राहतात,
काही साथ देण्याची हमी देऊन,
गर्दीत हरवून जातात...

नाती जपता जपता तुटणार
नवीन नाती जुळता राहणार,
आयुष्य म्हटले तर,
हा प्रवाह असाच चालत राहणार...

पण कुणी दूर गेले तर
जगणेही थांबवता येत नाही,
कारण ह्या अथांग सागरात
एकटे पोहताही येत नाही...

कु. मेघा इंदुरकर
(बी. ए., भाग २)

नवं नातं

किनाऱ्यावर आदळलेली लाट
पुन्हा मागे यळलीच नाही.
ती क्षिरपून गेली तिथेच
कशी ती कुणाला कळलीच नाही.
स्पर्शाना अर्थ असतो
ते कळलेच नाही.
माझं बालपण मला सोडून गेलं
आणि जाता जाता नवीन रयप्नांशी
नातं माझं जोडून गेलं.
गप्पच रहायरां वाटतं तुझ्याजवळ बसल्यावर
वाटतं तू रागळ ओळखायस मी नुसतं हराल्यावर
तुला डोळे भरून बघायचं असत पण
तू जवळ आलीस की, डोळेच भरून येतात
आणि बोलायचे म्हटल तर,
शब्द मुके होतात.
मला माझी हार मान्य आहे पण
तू जिंकलीस असे मात्र होत नाही
डाय तुझ्या हाती दिला तरी
जिंकता मात्र तुला येत नाही.

कु. शिवानी चव्हाण
(बी. ए., भाग १)

आई

जगण्याच्या धडपडीत
घर सुटतं पण...
आठवणी कधी सुटत नाही.
आयुष्यातलं आई नावाचं पान...
काहीही झालं तरी कधीच मिटत नाही...
तळहाताया पाळणा करुन सांभाळते ती आपल्याला...
आपल्या आयुष्यात आनंदाया...
नेहमीच खुलवते ती मळा
आपण जरी पिरारलो...
तरी माया तिची कधी घटत नाही
आयुष्यातलं 'आई' नावाच पान...
काहीही झालं तरी कधीच मिटत नाही.
तीच्या अखेरच्या श्वासापर्यंत...
तीला आपलाच लडा असतो...
आपलं भलं व्हावं...
ह्यातच तीचा जगण्याचा सोहळा असतो.
तीच्या पंखाखाली मन निघात असते.
पिंता कधी वाटत नाही
आयुष्यातलं 'आई' नावाच पान...
काहीही झालं तरी कधीच मिटत नाही.
तरी कधीच मिटत नाही.

कु. पुढा कातलाम
(एच. ए., भाग १)

आयुष्य असाचं जगायच अमरां

जे पडले ते सतून करायचे असतं
बदलत्या जगावरून बदलत्याच असतं.
कुटून कुण झालं हे पाहिले मलाच नाही
कुटवारी थांबायचं असतं.
कुणमाठी काहीतरी निश्चयावरून कलायचं असतं.
स्पर्शच्या सुखावेला झगलेला सुखदायक
सु. ख आणि अक्षुण काल कोडून देवायच असतं.
हवता नाही आलं तरी हुकायचं असतं
पंखा मध्येच काळ आणायचं वगळं सोडायचं असतं.
आकारात आपापुढची धरतीला निश्चयावरून कलायं
परमानं सभोर देऊन जीव जरी नीटला
तरी मानुन मानुन काय मानिलेचं असतं म्हणायचं असतं
इतरां असो वा नसो जगण्याच वाचलायचं असतं
पण जग सोडल्यान मात्र सन्मार्गावर पावलायचं असतं
आयुष्य असाचं जगायच असतं.

कु. आरती कोळी
(एच. ए., भाग - १)

निसर्ग

लखलखता प्रकाश येई पहाटेच्या वेळी...
सूर्यातील तेजाची नवीन कोवळी किरणे
सर्वांसोबत समान खेळी...

डोंगराच्या कुशीत उगवतो सुंदर मनमोहक तेज
देणारा पिवळा तांबूस सूर्याचा गोळा...
सूर्याचे दर्शन झाल्यावर होतात प्रसन्न माणसं
व जमतो किलबिल करणाऱ्या पाखरांचा
सोहळा...

पाखरांचा थवा उडतो नभात आनंदाने...
जणू किरणांच्या सानिध्यात फिरुनी
झेप घेती भविष्याच्या रूपाने...

सूर्याची किरणे वाटे जणू त्यांची लेकरं...
त्याच लेकरांचा उजेड पडून फुलते एक एक
कोमल सुगंधी फुलांची फळी सुरेख...

खळखळणारा धबधबा वाहतो दरी-दरीतून
ओंथंबणाऱ्या सागरासारखा पांढरा शुभ्र...
जोड देतो हाच धबधबा, मिळून साथ देते
मोकळ्या आकाशासारखा निरभ्र...

- प्रभाकर नागोसे
(बी. ए., भाग - २)

श्रावण

श्रावणातल्या सरीसारखच
तर जीवन आपल असातं
कश्री सोनेरी ऊन पिवळं
तर कधी सर होऊन बरसतं

- कु. पुनम सिंदे
(बी. ए., भाग - २)

आयुष्य

चहाचा कप घेवून तुम्ही खिडकीशी बसलेले
असता. अवतीभवती पाहाता पाहाता. हळुच चहाचा
घोट घेतांनी तुमच्या लक्षात येते की, अरेचा साखर
घालायची विसरलो की काय ? पुन्हा जाऊन साखर
आणायचा कंटाळा केलेले तुम्ही कसाबसा तो कडू चहा
संपयता आणि मग नजरेत पडते ती, कपाच्या तळाशी
बसलेली न विरघळलेली साखर...

आयुष्याच असच असतं. सुखाचे क्षण तुमच्या
अयतीभवती असतात. त्यांच्याकडे डोळसपणे बघायला
शिकलं पाहिजे, एखाद्या सोबत हसता हसता तितक्याच
हळाने रुसता आलं पाहिजे. समोरच्याच्या डोळ्यातलं
पाणी अलगद पुसता आलं पाहिजे.

जगाच्या या रंगमंचावर अस यावरता आलं
पाहिजे की, कपाच्या तळाशी साखर ठेवून कडू चहा
प्यायची वेळच येवू नये.

- कु. प्राची पाटील
(बी. ए., भाग - २)

सुखी माणसाचा सदरा

सुखी मारसाचा सदरा
आपल्याच पाशी अततो
आपल्याला मात्र तो
उगीचच दुसऱ्याच्या अंगात दिसतो.

- कु. पुनम सिंदे
(बी. ए., भाग - २)

नागरीक मी भारत देशाचा

नागरीक मी भारत देशाचा
हातात सगळं आयतं पाहिजे...

यीज कधी याचवणार नाही
थील मात्र माफ पाहिजे...

झाड एकही लावणार नाही
पाऊस मात्र चांगला पाहिजे...

तक्रार कधी करणार नाही
कारवाई मात्र लगेच पाहिजे..

लाचेशिवाय काम करणार नाही
भ्रष्टाचाराचा मात्र अंत पाहिजे...

कचरा खिडकीतून बाहेर टाकीन
शहरात मात्र स्वच्छता पाहिजे...

कामात भले टाईमपास करीन
दरवर्षी नया येतन आयोग पाहिजे...

जातीच्या नावाने सवलती घेईन
देश मात्र धर्मनिरपेक्ष पाहिजे...

मतदान करताना जात पाहीन
जातीयता मात्र बंद झाली पाहिजे...

कर भरतांना पळयाटा शोधीन
विकास मात्र जोरात झाला पाहिजे...

नागरीक मी भारत देशाचा
हातात सगळं आयतं पाहिजे...

कु. प्रिया मते
(एम. ए., भाग १)

आयुष्य

आयुष्यभर सोबत अरुण
जवळ कधी बरात नाही.
एकाय घरात राहून आंगी
एकमेकास दिसत नाही.

हरपला तो आपरातला
जिव्हाळ्याचा रांवाव
एकमेकास दोष देवून
नित्य घाले यादवियाद

धाव धाय धावतो आहे,
दिशा मात्र कळत नाही,
दुदयाचे पाऊल कधी
दुदयाकडे वळत नाही.

इतक जगून झालं पण,
जगायला वेळ नाही.
जगतो आहोत कशासाठी
काहीच कराला वेळ नाही.

क्षण एक येईल असा,
घेवून जाईल हा श्वास
अर्ध्यावरच थांबलेला
अरोले जीवन प्रवास

अजूनही वेळ आहे
थोडं तरी जगून घ्या
सुंदर अशा जगण्याला
डोळे भरून बघून घ्या

कु. श्रध्या निळार
(बी. ए., भाग ३)

दोन शब्द जगण्यासाठी

कुणाला आपला कंटाळा येईल

इतक जवळ जावू नये

चांगुल पणाचे ओझे वाटेल

इतके चांगले वागू नये

कुणाला गरज नसेल आपली

तिथे रेंगाळत राहू नये

नशिबाने जुळलेली नाती जपावी

पण स्वतःहून तोडू नये

गोड बोलणे गोह वागणे

कुणास अवघड वाटू नये

जवळपासचे बंधन होईल

इतके जवळचे होऊच नये

सहज विसरून जाणे सारे

सल मनात जपू नये

नकोस होऊ आपण

इतके आयुष्य जगूच नये

हवे हवेसे असतो तेव्हाच

पटकन दूर निघून जावे

आपले नाव दुसऱ्या ओठी

राहील इतकेच करून जावे

कु. सेजल परसोने
(बी.ए., भाग १)

चारोळी

बंधन

सांभाळली नाही नीट, तर दुरायतात णसं
म्हणून तर त्यांना, बंधुन ठेवाय छानस...

कु. पूनम शिंदे
(बी.ए., भाग २)

स्त्री शक्ती

प्रत्येकात दुःख पचविण्याची

शक्ती नसते पण

दुःखातही हरण्याची कला

फक्त स्त्री कडेच असते।

आलेल्या प्रत्येक आव्हानाला

जी जीद्दीन सामोरे जाते

अन आनंदान सुख-दुःखाचं गीत गाते।

सासर आणि माहेर यांचा

तालमेल ठेवते ती नीट

सर्वाच सर्व करतांना तीला

कधिच येत नाही पीट।

आले त्या कामासाठी

नेहमी कंबर ती कसते

पण रोजच्या कामात मात्र

तीला सुट्टी कधिच नसते।

कितीही त्रास झाला तरी

सांगत नाही कुणाला

आतल्या आत दुःख पचवून

घाव झालेत तीच्या मनाला।

पदरी पडले तीच्या

फक्त सहण करणं

दुःख सहन करत करत

आतल्या आत मरणं।

छोट्या जीवनात तीच्या

अडचणी आहेत फार

पण तरीही तीने जीवनात

कधी मानली नाही हार।

कु. रागिनी पिकलमुंबे
(एम.ए., भाग २)

उंच भयारी

घे उंच भयारी तू पाखरा

नको तमा बाळगू या अंबरा

क्षितिजावरती लक्ष गर्दी।

त्यात नाही तुझी किर्ती।

नको फिरू तु माघारा।

कर मात या समरा।।

ध्येय कठोर तुझे तेच एक।

री सवादळ उठतील अनेक

नको होऊ तू कायरा बायरा।

कर सोबत काही क्षणभर।।

परी चेष्टा करतील तुझी सारे।

जिवलग ओळखशील ह्यात खरे।

नको उध्दिग्र होऊ या शब्दभंवर।

कर सामना फुलऊन पिसारा।।

यशाचे चाखता तू पाणी।

प्रसिध्दीस पावशिल सर्वजणी।

नको गर्व करू त्या अवडंबर।

कर पार या भवसागरा।।

कु. प्रियंका तितरे
(एम.ए., भाग १)

निरागस

“निरागस आणि भाबही माणसं

नेहमीच फसत राहतात

आणि जगातली हुशार माणसं

त्यांच्यावर हसत राहतात.”

कु. पुनम शिंदे
(बी.ए., भाग २)

कोरोना

कुणारी बोलावे नि

कुणाला टाळावे

जिवाभावाचे सोडून सारे

एकटे कसे जगावे...

तोंडाला मुस्क्रे आणि
खिशात बाटली सानीटायझर

दूर-दूर राहून

माया सारी आटली...

प्रत्येकाच्या मनाला

कोरोनाचा डसे साप

नुस्ती कनकन आली तरी

घालतांना लागे धाप...

किती आले हसु तरी

हसताही येत नाही

हात केला पुढे तरी

टाळी कोणी देत नाही...

थोडा घसा दुखला तरी

अंग गरम होते

पोटभर जेवूनही

तोंड कडू पडते...

कु. प्रियंका तितरे
(एम.ए., भाग १)

आज का नाही ?

एक काळातली गोष्ट आहे की, एक शिष्य त्याच्या गुरुचा खुप आदर, सन्मान करत असे. गुरूलाही त्या शिष्या विषयी खुप प्रेम वाटत असे परंतु तो शिष्य अभ्यासाविषयी खुप आळस करत होता.

नेहमी अभ्यासापासून दूर पळून जाण्याचा प्रयत्न करत असे जेणेकरून आजची कामे उद्यावर ढकलता येतील. आता गुरूजींना पण त्या शिष्याविषयी खुप चिंता वाटू लागली त्यांना हि भीती होती की, हा जिवनाच्या संघर्षात हरणार तर नाही ना ? आळसामध्ये कोत्याही व्यक्तीला कर्मशून्य बनवण्याची पूर्ण ताकद असते हे गुरूजी जाणून होते.

अशी व्यक्ती कोरतेही कष्ट न करता कळाची अपेक्षा करत असते. आणि आळसी व्यक्तीमध्ये व्यक्तीमध्ये जलद निर्णय घेण्याची क्षमता असते आणि जरी निर्णय घेतला तरी तो लगेच कामात आणणे त्यांना जमत नाही, आणि नशीबाने मिळाल्या संधीचा फायदा उठवण्याच्या कलेमध्येही के कुशल होतात.

गुरूजी आपल्या शिष्याच्या कल्याणासाठी त्यांच्या मनात एक योजना आखली. एके दिवशी शिष्याच्या हातात काळ्या दगाचा तुकडा देऊन गुरूजी म्हणाले मी तुला जादुई दगडाचा तुकडा दोन दिवसासाठी देत आहे आणि मी दुसऱ्या गायत जात आहे तु ज्या लोखंडी दस्तुला स्पर्श करशील त्याचे सोन्यात रूपांतर होईल पण लक्षात ठेव. दुसऱ्या दिवशी सुर्यास्ताबरोबर मी तो दगड तुझ्याकडून घेईल. शिष्य हि संधी मिळाल्यामुळे खुप खुश झाला. परंतु आळशी असल्यामुळे त्याने पहिला दिवस हाच विचार करण्यात घालवला की, जेव्हा त्याच्या जवळ भरपूर सोनं असेल त्यावेळी तो किती प्रसन्न, खुश आणि संतुष्ट असेल, एवढे नोकर घाकर

असतील की, त्याला पाणी पिण्यासाठी सुध्दा उठाव लागणार नाही.

तो दुसऱ्या दिवशी सकाळी उठल्यावर त्याच्या पूर्ण लक्षात होते की, सोनं मिळवायचा आजचा शेवटचा दिवस आहे. त्याने मनाशी पक्क ठरवले की गुरूजींनी दिलेल्या काळ्या दगडाचा आज पुरेपूर फायदा उठवायचा. त्याने ठरवले की, तो सामान विकत घेईन आणि त्याला सोन्यात परावर्तित करेन.

दिवस पुढे सरत चालला होता. परंतु तो अजून हाच विचारत होता की, अजून खुप वेळ आहे आपल्याकडे, कधीही बाजारात जाऊन सामान घेऊन येऊ शकतो.

त्याने ठरवले की, दुपारच जेवण झालं की, सामान घ्यायला बाजारात जायचे. परंतु जेवल्यानंतर त्याला आराम करण्याची सवय होती, आणि त्याने बाजारात जाण्याऐवजी थोडा आराम करण्याचा विचार केला.

आळशी असा तो पूर्णपणे गाढ झोपी गेला आणि जेव्हा कळले की, सुर्यास्त होण्याच्या मार्गावर आहे. आणि आता तो वेगाने बाजाराकडे पळू लागला होता, परंतु रस्त्यातच त्याला गुरूजी भेटले आणि त्यांना बघताक्षणी त्यांचे पाय धरून तो त्यांची विनवणी करू लागला की, अजून एक दिवस त्याला तो दगड देण्यात यावा.

पण गुरूजी ऐकाल्या तयार नव्हते आणि शिष्यांचं श्रीमंत व्हायचं स्वप्न हे राहिले. परंतु ज्या घटनेवरून शिष्याला खुप मोठी समज मिळाली, त्याला त्याच्या आळशी स्वभावावर खुप वाईट वाटत होते.

त्याला समजले की, आळस हा त्याच्या आयुष्यातला शाप आहे. आणि त्याने प्रण घेतला की,

आजपासून कोणत्याही कामापासून दूर पळणार नाही आणि आयुष्यात कष्टाला खुप प्राधान्य देऊन एक सक्रिय व्यक्ती बनून दाखविन.

मित्रांनो, जीवनात आपल्यालाएकापेक्षा एक संधी उपलब्ध होत असतात, परंतु खुप लोक ह्या संधी केवळ आळसामुळे याचा घालवतात.

म्हणून मी तुम्हाला सांगू इच्छिते की, जर तुम्हाला यशस्वी, आनंदी, श्रीमंत व्हायचं असेल तर आळस हा सोडावाच लागेल आणि आपल्यामध्ये विवेक, कर्म जागृती ह्यासारख्या गुणांना विकसित करायला हवे.

जेव्हा केव्हाही केणतेही आवश्यक काम टाळण्याचा विचार तुमच्या मनात आला तर स्वतःला एक प्रश्न विचारा... आज का नाही ?

कु. सजीवनी वरखडे
(बी. ए., भाग ३)

◆◆◆◆

देश आणि कायदे मंडळ

भारत	-	संसद	नेपाळ	-	राष्ट्रीय पंचायत
अमेरीका	-	काँग्रेस	अफगाणिस्तान	-	शौरा
इथार्ल	-	नेसेट	भुतान	-	सांगडो
चीन	-	पीपल नॅशनल असेम्ब्ल	बांगलादेश	-	जातीय संसद
ऑस्ट्रेलिया	-	फेडरल पार्लमेंट	पोलंड	-	सेन्स
जपान	-	डायट			
ब्रिटन	-	पार्लमेंट			
मॅक्स्यार	-	पितु अट्टाब			

◆◆◆◆

जगायचं कुणासाठी ?

स्वतःसाठी सगळे जगतात जगून पाहावं इतरांसाठी आहे प्रकृतीच्या कणाकणांत खुप काही उत्कृष्ट जगण्यासाठी ।

जपून समाज बांधिलकी सेवा, श्रध्दा, भक्तीत रमाये दुःखितांचे दुःख वाढूनी मुळी हास्य फुलवाये ।

जगावे हासत फुलांसारखे दरवळाया सुगंध प्रेमाचा किर्तीरूपे जमी उरावे हाच खरा धर्म माणुसकीचा ।

नकोत नकारात्मक विचार जगायचं कुणासाठी हे जीवन सुंदर आहे जगाव मानव जन्म सार्थासाठी

कु. अपर्णा मरापे
(बी. ए., भाग ३)

◆◆◆◆

आयुष्याला द्यावे उत्तर

असे जगावे दुनियेमध्ये, आव्हानाचे लाऊन अत्तर
नजर रोखून नजरेमध्ये, आयुष्याला द्यावे उत्तर...

नको गुलामी नक्षत्रांची भीती
आंधळी तान्यांची
आयुष्याला भिडतानाही,
चैन करावी स्वप्नांची...

असे दांडगी इच्छा ज्याची, मार्ग तयाला मिळतील सत्तर
नजर रोखूनी नजरेमध्ये, आयुष्याला द्यावे उत्तर...

पाय असावे जमिनीवरती,
कवेत अंबर घेताना
हसू असावे ओठांवरती
काळीज काढून देताना...

संकटासही ठणकावून सांगावे, आता ये बेहतर
नजर रोखूनी नजरेमध्ये, आयुष्याला द्यावे उत्तर...

करून जावे असाही काही,
दुनियेतील या जाताना,
गहिवर यावा जगास सान्या निरोप
शेवटचा देताना...

स्वर कठोर त्या काळाचाही, क्षणभर कातर-कातर
नजर रोखूनी नजरेमध्ये, आयुष्याला द्यावे उत्तर...

कु. श्रध्दा निखार
(बी. ए., भाग २)

♦♦♦♦♦

चारोळी

ताण तणाव किती सारा
सांग कसे जगायचे ।

नाही सुख कुठेच उरले
सांगा दुःखात कसे हसायचे ।

कु. अश्विनी टिपले
(बी. ए., भाग २)

♦♦♦♦♦

शिक्षक

शिक्षक म्हणजे काय असतो,
उजेडाचं गावं असतो,
ज्ञान अमृत पाजणारा,
विद्यार्थ्यांचा मित्र असतो.

शिक्षक म्हणजे काय असतो
विद्यार्थ्यांचा मित्र असतो,
गरजवंत, गुणवंताच्या,
डोक्यावरचे छत्र असतो.

शिक्षक कधी छडी असतो,
शिक्षक कधी गोडी असतो,
विद्यार्थ्यांना पैलतिरी,
सोडणारी होडी असतो.

विद्यार्थी येतात, विद्यार्थी जातात,
शिक्षक मात्र तिथेच राहतो,
विद्यार्थ्यांच्या यशामध्ये
स्वतःची स्वप्ने पाहतो.

कु. जयश्री राऊत
(बी. ए., भाग १)

वेळ ही महत्त्वाची असते

एक वर्षाचे महत्व काय असते हे,
परीक्षेत नापास झालेल्या विद्यार्थ्यांना विचारा
एक महिन्याचे महत्व काय असते हे,
बाळाला अकाली जन्म देणाऱ्या आईला विचारा
एक दिवसाचे महत्व काय असते हे,
साप्ताहिकाच्या संपादकाला विचारा
एका मासाचे महत्व काय असते हे,
भेटीसाठी प्रतिका करणाऱ्या प्रेमिकांना विचारा
एका मिनीटांचे महत्व काय असते,
गाडी चुकलेल्या व्यक्तीला विचारा
एका सेकंदाचे महत्व काय असते हे,
अपघातातून वाचलेल्या व्यक्तीला विचारा
एका मिनी सेकंदाचे महत्व काय असते हे
ऑलिंपिकमध्ये दुसऱ्या आलेल्या धावपटूला विचारा

कु. दिक्षा शेंदे
(बी. ए., भाग ३)

♦♦♦♦♦

मज

दूर नजरेला नजर देतोस
जवळून माझ्या हासून जातोस
माझ्यावर प्रेम असतांना
असे गप्प का राहतोस...

डोळ्यातल्या स्वप्नाला कधी
प्रत्यक्षात ही आण
किती प्रेम करते तुझ्यावर
हे न सांगता ही जाण...

कु. धर्या जाधव
(बी. ए., भाग १)

♦♦♦♦♦

माझी माय....

शब्दच इतका मोठा आहे
की मही वननात गावेनाही
तुझ्यामदल प्रत्येकाची ओढ
जणु ताळमेळ तो असंख्य पांढऱ्यांचा चंद्राची...

तुझ्याबद्दल पुष्कळांनी विटिले
यांत काहीच संकोच नाही
तुझी महत्त्व इतकी मोठी आहे
तुझ्यापिना जगात काहीच नाही...

वस्तून्वायी माऊन्सी तु ...
देवसुप्या तुझ्यावर पोरका आहे
प्रेमावा सामर तु ...
सांग या जगात कोण तुझ्यासारखा आहे ?

आई हे देवाने दिलेले सर्वा मोठ देणं
पण अनेकदा मुलांना नसते या देणाऊनरीची जन्म ...
करा आईवर इतकं प्रेम की देणस्यदी आई म्हणून वटोत ...
मायेच्या उबने आईला नया जन्म द्यायला घटोत ...

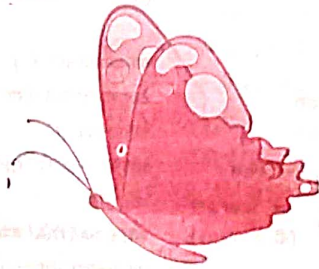

Maa

कु. शशिदास कट्टे
(बी. ए., भाग १)

♦♦♦♦♦

हिंदी विभाग

English Section

मजबूर

“मेरी माँ की कोख मजबूर थी...”

माँ भी तो एक इन्सान है
आजादियों की टाऊर में
उस घोट का निशान हूँ
उस हादसे की सखीर हूँ
जो मेरी माँ के माथे पर
लगनी जरूर थी।

“मेरी माँ की कोख मजबूर थी...”

मैं यह समझ हूँ
जो इन्सान पर पड़ रही है
मैं उस तक की पैदाइश हूँ
जब तारे टूट रहे थे
जब सुरुज बुझ गया था
जब चाँद की आँखें झेनेर थी।

“मेरी माँ की कोख मजबूर थी...”

मैं एक जखम पर निशान हूँ
मैं माँ के जिस्म का दाग हूँ
मैं जुल्म पर वह बोझ हूँ
जो मेरी माँ उठाती रही
मेरी माँ को अपने पे से
एक दुर्गन्ध सी जाती रही

“मेरी माँ की कोख मजबूर थी...”

कोन जाने किसका सुकियाल है
एक जुल्म की आँखें पर मैं यादगा
अन-अन को सुझाना
और हृदयों को जलाना
और मैं उस तक सह जान हूँ
जब आजादी के पीठ पर
मोर पड़ चुका था
आजादी बहुत प्यार थी बहुत दूर थी
“मेरी माँ की कोख मजबूर थी...”

डॉ. आकाशिका पाटील
(पी. ए., भाग ३)

घासोळी

कभी अधिमान तो कभी स्वाधियान है पित्त
कभी घासोळी तो कभी आलस्यान है पित्त
जन्म पित्त है अलग माँ के
जानेना किससे जग दो पहचान है पित्त...

कभी कंधे पे विद्याकर भेला विद्यादाता है पित्त...
कभी बलके घोडा दुपलाता है पित्त...
माँ अगर पैरों पे चलना सिखाती है...
तो पैरों पे खडा होना सिखाता है पित्त...

डॉ. लोचन खोसले
(पी. ए., भाग ३)

औरत

समझ लो क्या होती है औरत
जिंदगी का साथ निभाती है औरत

उठकर सुबह सदी हो या गर्मी
सबके लिये खाना बनाती है औरत

बच्चों का पालन-पोषण करती है औरत
सास-ससुर की सेवा करती है औरत

औरत के बिना दुनिया में क्या है औरत
के कई रूप हमारे साथ है

बेटी, बहन, पत्नी, माँ, सास
प्रेम के हर रूप में औरत है

घर की रौनक होती है औरत
घर की इज्जत होती है औरत ।

कु. प्रियंका बागडे
(बी. ए., भाग ३)

पिता

पिता जीवन है, संबल है, शक्ती है
पिता सृष्टी के निर्माण की अभिव्यक्ती है

पिता उंगली पकड़े बच्चे का सहारा है
पिता कभी कुछ खट्टा, कभी खारा है

पिता पालन है, पोषण है, परिवार का अनुशासन है
पिता धौंस से चलने वाला प्रेम का प्रशासन है

पिता रोटी है, कपडा है, मकान है
पिता छोटे से परिवार का बड़ा आसमान है

पिता अपदर्शित अनन्त प्यार है
पिता है तो बच्चों को इंज्जार है

पिता से ही बच्चों के डेर सारे सपने हैं
पिता है तो बाजार के सब खिलोने अपने हैं

पिता से परिवार में प्रतिबल राग है
पिता से ही माँ की बी और सुहाग है।

- कु. अश्विनी नारे
(बी. ए., भाग -३)

मेरा बस्ता

मम्मी कैसे इसे उठाएँ
बस्ता मेरा भारी
रोज लठना पडता
यह मेरी लाचारी।

बीस किताबे और कापियाँ
कैसे इसे उठाऊ
मन करता है छूटी लेकर
बिस्तर में सो जाऊ

थक जाता मैं इसे उठाकर
खेलो नहीं खेल पाता
पठना लिखना भी मुश्किल है
इतना मुझे सताता

जैसे बच्चा बढता
बस्ता बढता जाता
मजबूरी में छोटा बच्चा
फिर भी इस; उठाता

बस्ता और पढाई
दोनों में यह कैसा नाता
बस्ते के कार ही बच्चा
पढने से घबराता

कु. प्रियंका बागडे
(बी. ए., भाग ३)

सुबह

गरम गरम लड्डू सा सूरज
लिपटा बैठा लाली में
सुबह सुबह रख आया कौन
इसे आसमान की थाली में

मूंदी आँख खोली कलियों ने
चिडियों ने गाया गाना
गुन-गुन करते भवरों ने
खिलते फूलों को पहचाना

तभी आ गई फुदक कर
एक तितलियों की टोली
मधुमखियों ने मधुरस लेकर
भरडाली अपनी झोली

उठो उठो हम लगे कामपर
तब आगे बढ पाएँगे
ये क्या पाएँगे जीवन में
जो सोते रह जाएँगे।

कु. अश्विनी नारे
(बी. ए., भाग ३)

कोरोना

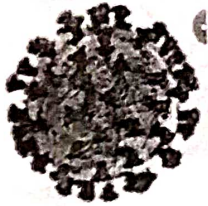
करना है तो करो ममस्ते
शेक हैंड मत करोना
खाने में शाकाहार करो
मांसाहार मत करोना

रोज करो तुलसी का सेपन
धूपपान मत करोना
नी मिलोय का घुंठ भरो
मदिरा पान मत करोना

देशी भोजन रोज करो
फास्ट फुड = करोना
हाथ साफ दस बार करो

कही मंदगी मत करोना
अग्नि संस्कार करो शय का
लारा दफन मत करोना

कु. कोमल यादव
(बी. ए., भाग ३)

◆◆◆◆

सितारों से पूछा...

दीपावली पर दीये लगाए,
यहाँ दीया वहाँ दीया...
रोशनी से जगमग हर कोना,
फिर सोचा की आज कितनी
सुंदर लग रही होगी...
हमारी ये धरती, हमारी ये भूमि...
ये कुछ दीपक तो बस हमने लगाए हैं,
पूरे देश में रोशनी होगी,
आसमान से क्या नजारा दिखता होगा,

खुशी खुशी चहकते हुए,
सितारों से हमने पूछा,
कैसी लग रही है
हमारी ये धरती, हमारी ये भूमि?

कु. प्रतिक्षा कुरटका
(बी. ए., भाग १)

◆◆◆◆

अटका बादल

मन कहीं नहीं भटका है
ऊपर एक बादल अटका है
जो तुझ को छू कर आया है
मेरे मन के आँगन में बरसा है
घाँद कहीं नहीं भटका है
दिल के आसमों में लटका है
तेरे मन को छू कर आया है
मेरे तन के आँगन में चमका है

कु. राधु बारव
(बी. ए., भाग ३)

◆◆◆◆

भारतीय नारी

आजादी के बाद से हमारे देश में परिवर्तन की हवा बह रही है। आजादी का युग स्त्री का युग है औरत अब मनुष्य के हाथों में कठपुतली नहीं है वह एक मात्र ड्राइंग रूम सजावट टुकड़ा नहीं है। वह अपने आप में आ गई है वह दिन हो गए जब वह घर की चार दीवारों के भीतर ही सीमित थी। वह अज्ञानता से बाहर आ गई है वह कंधे को आदमी के साथ कंधे से आगे बढा रही हैं और एक नए और समृद्ध भारत के निर्माण में उसकी जिम्मेदारी के प्रति सचेत है। विदेशी प्रभुत्व की अवधि के दौरान, भारतीय महिला लगभग देश के सामाजिक और राजनीतिक जीवन से सेवानिवृत्त हुई थी। जब महात्मा गांधी ने स्वतंत्रता संग्राम शुरू किया, तो कुछ महिलाएँ कंधे से आगे आ गईं और संघर्ष का भार साझा करें। उन्होंने यह साबित कर दिया कि वे देश के उपयोगी नागरिक हैं क्योंकि पुरुष हैं। आजादी के बाद, भारतीय महिला ने अपनी महिमा हासिल कर ली है। भारत के संविधान ने उसे समान अधिकार दिए हैं जैसे मनुष्य द्वारा आनंद लिया जाये।

उनकी हीनता की स्थिती अब खुशी से समाप्त हो गई है। हम भारत में विभिन्न स्थानों पर इस समानता का फल देख सकते हैं, जहां राष्ट्रीय पुनर्निर्माण का काम चल रहा है। महिलाओं को अब ज्यादातर नौकरियों के लिए पात्र हैं आजादी से पहले, उनके पास इतने सारे उद्घाटन नहीं थे। वे अब राज्य विधानसभाओं और संसद के लिए चुनाव लड़ सकते हैं। भारतीय पूर्व संध्या तेजी से प्रगति कर रही है महिलाओं को अब यौन सुख की केवल वस्तुओं के रूप में नहीं देखा जाता है भारत में महिलाओं के डॉक्टर, वकील, आईएएस देख सकते हैं। और आईएफएस अधिकारी, प्रोफेसरों और शिक्षकों उनमें से कुछ ने एथलीटों के रूप में खुद को प्रतिष्ठित किया है स्वतंत्रता अवधि के बाद, भारत ने प्रख्यात महिला

राजदूत और गवर्नर्स का निर्माण किया है। इनमें से कुछ श्रीमती विजय लक्ष्मी पंति, राज कुमारी, मृत कौर, मिस पद्मयजा नायडू, श्रीमती सुचेता कृपालानी और लक्ष्मी मेनन हैं। वे भारतीय स्त्रीत्व सबसे बड़ा सम्मान हैं।

एक देश का भविष्य अच्छी माताओं पर निर्भर करता है। नेपोलियन ने एक बार कहा था, "मुझे अच्छी माताओं को दे दो और मैं आपको एक अच्छी राष्ट्र दूंगा।" सत्तारूढ पार्टी इस बात का सचेत है। उनके बहुत सुधार करने के लिए सभी अवसर दिए जा रहे हैं महिला शिक्षा अधिक से अधिक लोकप्रिय हो रही है महिलाओं को अब वित्तीय देयता नहीं माना जाता है। वे-अपने परिवारों के लिए संपत्ति बन गए हैं। अब पुरुषों को कार्यालयों और अन्य व्यवसायों में महिलाओं पर इंतजार करना पडता है। हम खूबसूरत कपडे पहने महिलाओं को शिष्टता और आत्मविश्वास के साथ आगे बढते देखते हैं। वे सामाजिक समारोहों के लिए अनुग्रह उधार देते हैं भारत सरकार ने महिलाओं की स्थिति में सुधार के लिए बहुत कुछ किया है। हिंदू उत्तराधिकार अधिनियम में एक बहन को अपने भाइयों के साथ संपत्ति का दावा करने का अधिकार मिलता है हिंदू विवाह अधिनियम एक व्यक्ति को एक से अधिक पत्नी होने की अनुमति नहीं देता है लेकिन आधुनिक भारतीय पूर्व संध्या अब भी मनुष्य के वर्चस्व में रहती है।

धर्म, साहित्य, राजनीति - हर जगह मनुष्य हावी है यह-निश्चित रूप से महिलाओं को अपने स्वयं के आने के लिए कुछ और समय लगेगा। किसी भी मामले में, दासता और घरेलु परिश्रम की अवधि समाप्त हो गई है और अतीत का एक हिस्सा बन गया है। भविष्य में वे उन्हें सम्मान की स्थिति में लौटे आएं, जो उन्हें प्रचीन भारत में मिला था।

अरुणाचल २०२०-२१

प्राचीन युग से ही हमारे समाज में नारी का विशेष स्थान रहा है। हमारे पौराणिक ग्रंथों में नारी को पूजनीय एवं देवीपुज्य माना गया है। हमारी धारणा रही है कि देव शक्तियाँ वहीं पर निवास करती हैं जहाँ पर सनस्त नारी जाति को प्रतिष्ठा व सम्मान की दृष्टि से देखा जाता है।

इन प्राचीन ग्रंथों का उक्त कथन आज भी उतनी ही महत्ता रखता है जितनी कि इसकी महत्ता प्राचीन काल में थी। कोई भी परिवार, समाज अथवा राष्ट्र तब तक सच्चे अर्थों से प्रगति की ओर अग्रसर नहीं हो सकता जब तक वह नारी के प्रति भेदभाव, निरादर अथवा हीनभाव का त्याग नहीं करता है।

प्राचीन काल में भारतीय नारी को विशिष्ट सम्मान व पूजनीय दृष्टि से देखा जाता था। सीता, सती-सावित्री, अन्नपूर्णा, मायत्री आदि अग्रणी भारतीय नारियों ने अपना विशिष्ट स्थान सिद्ध किया है। तत्कालीन समाज में किसी भी विशिष्ट कार्य के संपादन में नारी की उपस्थिति महत्वपूर्ण समझी जाती थी। कालांतर में देश पर हुए अनेक आक्रमणों के पश्चात् भारतीय नारी की दशा में भी परिवर्तन आने लगे। नारी की स्वयं की विशिष्टता एवं उसका समाज में स्थान हीन होता चला गया। अंग्रेजी शासनकाल के आते-आते भारतीय नारी की दशा अत्यंत घिनौनी हो गई। उसे अबला की संज्ञा दी जाने लगी तथा दिन-प्रतिदिन उसे उपेक्षा एवं तिरस्कार का सामना करना पड़ा।

राष्ट्रकवि 'वैश्वी शरण गुप्त' ने अपने काल में बड़े ही संवेदनशील भावों से नारी की स्थिति को व्यक्त किया है। अबला जीवन हाथ तुलहारी यही कहानी। आँचल में है दूध और आँखों में पानी।

विदेशी आक्रमणों व उनके अत्याचारों के अतिरिक्त भारतीय समाज में आई सामाजिक कुरीतियाँ, व्यभिचार

तथा हमारी परंपरागत रुढ़िवादिता ने भी भारतीय नारी को दीन-हीन कमजोर बनाने में अहम भूमिका अदा की। नारी के अधिकारों का हनन करते हुए उसे पुरुष का आश्रित बना दिया गया। दहेज, बाल-विवाह व सती प्रथा आदि इन्हीं कुरीतियों की देन है। पुरुष ने स्वयं का वर्चस्व बनाए रखने के लिए ग्रंथों व व्याख्यानों के माध्यम से नारी को अनुगामिनी घोषित कर दिया।

अंग्रेजी शासनकाल में भी रानी लक्ष्मीबाई, चौद बीबी आदि नारियाँ अपवाद ही थी जिन्होंने अपनी सभी परंपराओं आदि से ऊपर उठ कर इतिहास के पन्नों पर अपनी अमिट छाप छोड़ी। स्वतंत्रता संग्राम में भी भारतीय नारियों के योगदान की अनदेखी नहीं की जा सकती है।

आज का युग परिवर्तन का युग है। भारतीय नारी की दशा में भी अभूतपूर्व परिवर्तन देखा जा सकता है। स्वतंत्रता प्राप्ति के पाश्चात् अनेक समाज सुधारकों समाजसेवियों तथा हमारी सरकारों ने नारी उत्थान की ओर विशेष ध्यान दिया है तथा समाज व राष्ट्र के सभी वर्गों में इसकी महत्ता को प्रकट करने का प्रयास किया है।

कलतः आज नारी पुरुषों के साथ कंधे से कंधा मिलाकर चल रही है। विज्ञान व तकनीकी सहित लगभग सभी क्षेत्रों में उसने अपनी उपयोगिता सिद्ध की है। उसने समाज व राष्ट्र को यह सिद्ध कर दिखाया है कि शक्ति अथवा क्षमता की दृष्टि से वह पुरुषों से किसी भी माँति कम नहीं है।

निस्संदेह नारी की वर्तमान दशा में निरंतर सुधार राष्ट्र की प्रगति का मापदंड है। वह दिन दूर नहीं जब नर-नारी, सभी के सम्मिलित प्रयास फलीभूत होंगे और हमारा देश विश्व के अन्य अग्रणी देशों में से एक होगा।

कु. मयुरी गमणे
(बी. ए., भाग ३)

◆◆◆◆

लौह पुरुष सरदार वल्लभभाई पटेल

१. प्रस्तावना :

सरदार पटेल भारतमाता के उन वीर सपूतों में से एक थे, जिनमें देश सेवा, रामाज सेवा की भावना कूट-कूटकर भरी हुई थी। अपनी दृढ़ता, आत्मबल, संकल्पशक्ति, निष्ठा, अटल निर्णय शक्ति, दृढ़ विश्वास, साहस, पौरुष एवं कार्य के प्रति लगन के कारण ही वे "लौह पुरुष" के नाम से जाने जाते थे। वे कम बोलते थे, काम अधिक करते थे।

सरदार पटेल एक सच्चे राष्ट्रभक्त ही नहीं थे, अपितु वे भारतीय संस्कृति के महान समर्थक थे। सादा जीवन, उच्च विचार, स्वाभिमान, देश के प्रति अनुराग, यही उनके आदर्श थे। स्वतंत्रता प्राप्ति के पश्चात ५६२ छोटी बड़ी रियासतों को विलय कर उन्हें भारतीय संघ बनाने में उनकी अति महत्वपूर्ण भूमिका थी।

२. जन्म एवं शिक्षा-दीक्षा :

सरदार वल्लभभाई पटेल का जन्म ३१ अक्टूबर १८७५ को गुजरात के एक साधारण किसान परिवार में हुआ था। उनके पिता झवेरभाई भी एक महान देशभक्त थे। देशभक्ति का पाठ भी उन्होंने इन्हीं से पढ़ा था। वल्लभभाई बचपन से ही काफी निडर थे। कहा जाता है कि बचपन में उन्हें एक बड़ा-सा फोड़ा हो गया था। उन्होंने उस फोड़े को अपने ही हाथों लोहे की सलाख गरम कर फोड़ डाला था।

उनके स्कूली जीवन में भी यही निडरता देखने को मिलती है। जहाँ वे पढ़ते थे, यहाँ के एक टीचर अपनी ही दुकान से किताबें खरीदने के लिए विवश करते थे। उनकी पकड़ी से उरकर कोई उनका विरोध नहीं कर पाता था, किन्तु सरदार पटेल ने बच्चों की हडताल कराकर टीचर को ऐसा करने से रोक दिया। सरदार पटेल घुंकि साधारण

किसान के पुत्र थे। जब उन्होंने देखा कि उनके भाई विठ्ठल को पढ़ने में कठिनाई आर रही है, तो उन्होंने कॉलेज की पढाई का विचार त्याग दिया।

मुख्तारी की परीक्षा देकर जो रुपये उन्होंने एकत्र किया, उसी से उन्होंने वकालत की परीक्षा प्रथम श्रेणी में सन् १९१० में उत्तीर्ण की। इस परीक्षा में अच्छे अंक पाने पर उन्हें साढ़े सात सौ रुपये बतौर पुरस्कार में मिले और उनकी फीस भी माफ हो गयी। वे इंग्लैंड से आकर घर पर ही वकालत करने लगे।

२. स्वतंत्रता आन्दोलन व देश सेवा में उनका योगदान :

सरदार पटेल देश की सक्रिय राजनीति में सन् १९१७ से आये। जालियाँवाला बाग हत्याकाण्ड में जब निर्दोषों का जनसंहार हुआ, उसी के विरोध में उन्होंने बैरिस्ट्री त्याग दी। विद्यार्थियों के पढ़ने के लिए राष्ट्रीय शिक्षा प्रदान करने के लिए काशी वि्यापीठ हेतु बर्मा जाकर दस लाख रुपये एकत्र कर लाये।

जब नागपूर में सिविल लाइन्स में राष्ट्रीय झण्डे के साथ जुलूस निकालने पर प्रतिबन्ध था, तब सरदार पटेल ने स्वयं जाकर झण्डा सत्याग्रह का संचालन किया। इसी दौरान उन्होंने बोरसद के मुसलमान खौफनाक डाकू के आतंक से यहाँ के निवासियों को मुक्ति दिलायी। सन् १९२० में महात्मा गांधी के सत्याग्रह आन्दोलन से प्रभावित होकर वे बारदोली में चले गये। यहाँ स्वदेशी आन्दोलन के साथ-साथ शराब पीने पर प्रतिबन्ध लगाया।

पटेलजी ने किसानों का आवाहन करते हुए कहा था कि, "यह रास्ता बड़ी कठिनाइयों और संघर्षों से भरा है। सरकार तो बन्दूकों, भाले और अस्त्र-शस्त्र की शक्तियों से

पूर्ण है। यह एक निर्दयी और जातिप सरकार है। यदि उन हथियारबन्द, निर्दयी विदेशी शक्ति के प्रहारों सहने का साहस तुमने है, तो आगे बढ़ो। अपमानित जीवन से कही अच्छा स्वाभिमान युक्त स्वतन्त्रता युक्त जीवन है। चाहे कितनी ही विपत्तियाँ आँ, मैं आपके साथ हूँ।"

बारदोली में ७५ गाँवों का नेतृत्व करते हुए सरदार पटेल ने अंग्रेज सरकार को अपनी शक्ति व किसानों का आत्मबल दिखा ही दिया। अंग्रेजों के विरोध के बाद भी सरदार पटेल ने वहाँ पर उनकी शक्ति को क्षीण कर दिया। उनके समर्थन में तैयार जनमानस की ताकत को देखकर अंग्रेज घबरा गये और सोचने लगे कि पटेल के रहते गुजरात तो बचा, सारे देश में ही स्वराज आ जायेगा।

सन् १९३० के नमक सत्याग्रह को सफल बनाने में पटेलजी का बड़ा योगदान है। नेहरू के गिरफ्तार होने के बाद पटेल ने कांग्रेस अध्यक्ष का कार्यभार संभाला। उन्हें जेल भी जाना पड़ा। जेल से बाहर आते ही किसानों की करबन्दी को लागू करने हेतु प्रयत्न किया। इस पर ८०,००० किसानों ने अपनी गिरफ्तारियाँ दीं। १७ नवम्बर १९४० को उनके सत्याग्रह की घोषणा से घबराकर अंग्रेज सरकार ने उन्हें जेल भेज दिया।

आंतों के रोग के बाद भी उन्होंने अपना कार्यक्षेत्र नहीं छोड़ा। भारत छोड़ो आन्दोलन हेतु न केवल जनता को, बल्कि पत्रकारों को भी प्रान्तिकारी प्रभाव डालने हेतु तैयार किया। सन् १९४६ को जब अस्थायी सरकार बनी, तो गृहमन्त्री नियुक्त होते ही उन्होंने विभाजन के खिलाफ होते हुए भी उस समय की गम्भीर समस्याओं में अपना आपा नहीं छोड़ा।

निर्णयात्मक हल ढूँढा। ५६२ रियासतों कड़ो भारत में विलय कराने वाले पटेल ने तो हैदराबाद के निजाम को

अच्छा सबक सिखाया। पाकिस्तान में विलय होकर भारत का विरोध करने वाले निजाम ने धमकी दे डाली- "यदि भारतीय फौज हैदराबाद में प्रवेश करेगी, तो डेढ करोड़ हिन्दुओं कि केवल हड्डियाँ मिलेंगी।" पटेल ने भारतीय फौज को भेजकर तीन दिन के संघर्ष में एक हजार निजाम के सैनिकों को मार गिराया।

फरवरी १९४९ को हैदराबाद के इसी निजाम ने पटेल के वहाँ पहुंचने पर हाथ जोड़कर अभिवादन किया। १९६२ को जब चीन ने देश की ४०,००० वर्ग कि.मी. भूमि पर कब्जा कर लिया, तो पटेल ने चीन को सावधान किया कि वे तिबत को चिन का अंग मानने की भूल ना करें। नेहरूजी इसके विपरीत चीन को तिबत सौंपना चाहते थे। आज भी चीन और तिबत का सीमा विवाद अनसुलझा मामला बन गया है।

पटेल ने अपने ऐतिहासिक कार्यों में सोमनाथ का मन्दिर निर्माण करवाया। गोवा को पुर्तगालियों के कब्जे से दूर हटाना, कश्मीर समस्या का समाधान निकालना था, किन्तु नेहरूजी कश्मीर के मामले को पटेल के विरोध के बाद भी संयुक्त राष्ट्र संघ ले गये। नेहरू और पटेल की विचारधारा में काफी अन्तर था। फिर भी पटेल अपने विशिष्ट अन्दाज से उसे हल कर लेते थे।

४ उपसंहार :

भारत का इतिहास हमेशा इस महान, साहसी, निर्भरी, दबंग, अनुशासित, अटल, शक्तिसाम्यत्र महान पुरुष को याद करेगा। ५६२ रियासतों का विलय कराने वाले लौह पुरुष को भारतवर्ष हमेशा याद रखेगा।

कु. मैथिली पत्की
(बी. ए., भाग ३)

मेरा देश भारत

भारत मेरा देश है और मुझे अपने देश पर गर्व है। मुझे अपने देश की परंपरा, सांस्कृतिक भावनाएं, जीवन मूल्यों पर गर्व है और हमेशा रहेगा। भारत यह दुनिया का सातवां सबसे विशाल और विस्तृत देश है। भारत दुनिया का दूसरा सबसे अधिक और घनी आबादी वाला देश है। भारत को इंडिया, हिंदुस्तान भी कहा जाता है। हमारे देश की राजधानी दिल्ली है। भारत एक धर्मनिरपेक्ष देश है, जो हिन्दू, मुस्लिम, सिख, ईसाई सभी धर्मों के लोगों को समान मान्यता प्रदान करता है। भारत में २९ राज्य हैं और सभी राज्यों की अपनी विशेष भाषा है, और फिर भी हम सब भारतवासी एक सूत्र में बंधे हुए हैं। पौराणिक कथाओं के अनुसार हमारे देश का नाम प्राचीन हिन्दू राजा भरत के नाम पर पड़ा। भारत की हडप्पा और मोहनजोदड़ो की खोज आज भी विश्व प्रसिद्ध है। देश की मिट्टी और उसकी सुगंध के एहसास को ब्यान नहीं किया जा सकता है।

भारत को विविधताओं का देश कहा जाता है। हमारे देश के ड्राफ्टिंग कमेटी के अध्यक्ष डॉ. बी. आर. आंबेडकर को भारतीय संविधान का पिता कहा जाता है। संविधान सभा के ३८९ सदसत्यों ने देश से संबंधित सभी मुद्दों पर विस्तार से जांच करने के लिए समितियों का गठन किया था। हमारे देश के संविधान ने प्रत्येक देशवासी को बराबर के अधिकार दिए हैं। हमारा लोकतांत्रिक देश है, यहाँ प्रत्येक नागरिक को अपने विचारों को रखने का अधिकार है। भारत के पड़ोसी देश के नाम पाकिस्तान, नेपाल, बर्मा, बांग्लादेश, इंडोनेशिया, मलेशिया और श्रीलंका है।

हमारे देश की संस्कृति और गहन इतिहास पूरे विश्व को अपनी ओर आकर्षित करता है। यहाँ के ऐतिहासिक

स्मारक, इमारतों की वास्तुकला, जन जीवन का दशकों और उसे भी पुराना इतिहास पर्यटकों को सम्मोहित कर देते हैं। भारत अपनी पीढ़ियों से चली आर रही संस्कृति और परम्पराओं को संजोह कर रखने वाला देश है। भारत में विभिन्न ऋतू का आगमन सबको देखने मिलता है। प्रत्येक ऋतू का अपना अलग महत्व होता है। भारत अपने सुन्दरता और मन को छू लेने वाले हिमालय पर्वत के लिए जाना जाता है। यह सर्वोच्च ऊंचा पर्वत है। यहाँ हमेशा बर्फ-पारी होती है। हिमालय पर्वत देश को अनेक प्रकार के प्राकृतिक आपदाओं से बचाता है और देश को सुरक्षा प्रदान करता है। भारत में गंगा, यमुना, नर्मदा, तामी, गोदावरी, और कृष्णा जैसी विशाल नदियाँ पहती हैं। यह सभी नदियाँ कृषि की सिंचाई और उपज की दृष्टिकोण से महत्वपूर्ण हैं। लेकिन बढ़ते हुए प्रदूषण के कारण नदियाँ बुरी तरीके से प्रभावित हो रही हैं। नदियों का संरक्षण बेहत जरूरी है।

भारत का राष्ट्रीय पशु बाघ है, राष्ट्रीय पक्ष मोर है, राष्ट्रीय फूल कमल है, राष्ट्रीय फल आम है। भारत के राष्ट्रीय ध्वज तिरंगा है, केसरिया, सफेद और हरा रंग के साथ अशोक चक्र है। भारत का राष्ट्रगान "जन गण मन" जिसे रबिन्द्र नाथ टैगोर ने लिखा था। राष्ट्रगान के बंगर कोई समारोह समाप्त नहीं होता। बंकिमचंद्र चटर्जी ने राष्ट्रीय गीत "वंदे मातरम" लिखा था। देश का राष्ट्रीय खेल हॉकी है लेकिन अधिकांश लोग क्रिकेट को ज्यादा पसंद करते हैं। अशोक स्तंभ भारत का राष्ट्रिय चिन्ह है।

भारत के प्रथम राष्ट्रपति राजेंद्र प्रसाद जी हैं और हिन्दुस्तान के प्रथम प्रधानमंत्री पंडित जवाहरलाल नेहरू थे। अंग्रेजो ने लगभग दो सौ वर्षों तक भारत पर राज किया,

भारत को आर्थिक तौर पर लूटा और कमजोर किया। भारतीयों पर अत्याचार किये और फुट डालो, राज करो की नीति अपनाकर हिन्दू-मुस्लिम में फुट डाने का प्रयास किया। भारत के ऐतिहासिक वीर जिन्होंने देश को स्वतंत्र कराने में अपने प्राणों की बलि चडाई, चंद्रशेखर आझाद, भगतसिंग, नेताजी, रानी लक्ष्मीबाई और कई स्वतंत्र सेनानी शामिल हैं।

भारत के विविध भाषाओं, विभिन्न धर्मों के बावजूद, लोग अपने दिलों में प्रेमभाव, अपनापन और भाईचारा रखते हैं। यह अनेकता में एकता का खूपसूरत उदाहरण है। आखिरकार १५ अगस्त १९४७ को देश आजाद हुआ। छवीस जनवरी १९५० को भारत एक गणतंत्रिक देश के रूप में उभर कर आया। भारत की अर्थव्यवस्था दुनिया की छटवी विशाल अर्थव्यवस्था है और देश की मुद्रा रुपया है।

भारत के प्रत्येक राज्यों में मंत्रमुग्ध कर देने वाले पर्यटन स्थल हैं, जो आपका मन जीत लेंगे। विश्व में लोकप्रिय इमारत ताजमहल है जिसे शाहजहां ने अपने बीवी मुमताज की याद में बनवाया था। भारत एक ऐसा देश है जहाँ ताजमहल, फतेहपुर सीकरी, स्वर्ण मंदिर, कुतुब मीनार, लाल किला, ऊटी, नीलगिरी, कश्मीर, खजुराहो, अंजता और एलोरा की गुफाएँ, आदि प्रसिद्ध इमारत साथ ही उसकी वास्तुकला और नक्काशी मौजूद हैं। यह महान नदियाँ, पहाड़ों, घाटियों, झीलों और महासागरों का देश है।

महान नेताओं और स्वातंत्रता सेनानियों का देश हमारा भारत है। हमारे देश को आतंकवादियों से बचाने के लिए भारतीय सैनिक सीमाओं पर हमेशा तैनात रहते हैं। छत्रपती शिवाजी, महात्मा गांधी, नेताजी, जवाहरलाल नेहरू, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आदि जैसे महान नेता ने देश और देशवासियों को सही मार्ग दिखाया है। अगर यह नहीं होते तो देश को आजादी दिलाना मुश्किल हो जाता। ऐसे कई अज्ञात

नाम हैं, जो इतिहास के किताबों में मौजूद नहीं हैं, लेकिन उन्होंने भी देश हित के लिए अपना सर्वस्व न्यौंछावर कर दिया था।

भारत में सभी धर्मों के अनुरूप लोग उत्सव मनाते हैं। भारत में रंगों का त्यौहार होली, रोशनी से भरपूर दीपावली, रक्षा-बंधन, भाई-बहनो का त्यौहार, दशहरा, ईद, क्रिसमस, लोहड़ी, पोंगल सभी तरह के उत्सव लोग मना सकते हैं। भारत का भोज दुनिया भर में लोकप्रिय है।

सभी राज्यों के अपने-अपने विशेष भोजन होते हैं जिसका मजा हम सब देशवासी उठाते हैं। सभी राज्यों के अपने लज्जतदार व्यंजन हैं, चाहे यह सरसों के साग से लेकर दक्षिण भारत के इडली डोसे तक, सभी लोग इस भोजन का आनंद उठाते हैं। रामायण, महाभारत और भगवतगीता जैसे साहित्य और उसके मूल्य हमें जिन्दगी के पथ पर चलना और सही-गलत में फर्क करना सिखाते हैं।

आज हम चैन और आजादी से घूम रहे हैं, अपने बातों को सबके समक्ष रख रहे हैं और रातों को चैन की नींद सो रहे हैं तो सका श्रेय हमारे देश के सभी सुरक्षा बलों को जाता है। हमें अपने भारतीय सैनिक पर गर्व है, यह पूरी रात जागकर देश सेवा करते हैं, ताकि देशवासी सुरक्षित रह सकें ऐसा देश है मेरा।

आय लव्ह माय इंडिया!!!

कु. तुमी चौकसे
(बी. ए., भाग ३)

Swachh Bharat Abhiyan

Swachh Bharat Abhiyan is a movement which focused on the need for a clean country. The Prime Minister Mr. Narendra Modi has opted for a pollution free country which he considers to be the best gift a leader could give to his people. This expedition is the most essential one which every citizen of India needs to know about. Holding the hand of this expedition India could walk ahead to a bright future which every citizen dreams of.

The official launch of the expedition was on 2nd October 2014. The expedition was initiated keeping in mind the great Indian leader Mahatma Gandhi. Thus the day of the launch had been selected on 2nd October, the 145th birthday of Mahatma Gandhi. For the first time India saw the inception of a mission which was free of political ambition. The only objective of the mission had been to inspire people of India to join hands in the welfare of the country.

The program does not only involve sweeping the street or cleaning off the loitered paper cups and cans. This involves a bigger picture which in the long run would lead the people construct bathroom everywhere. Using public area is one of the biggest problems which India faces. This

does not only scatter dirt all over the country, this is inhygienic as well.

The completion of the program has another vision. The successful execution of the expedition would create a ripple in the world. This would turn the eyes of the foreign investors at India. More foreign investment means more money and rise in the employment. The cleanliness program has a serious plan for economic growth of the country which no one can ignore. Keeping the business point of view in mind, the PM has selected a lot of brand ambassadors who would represent the project and also the country in the long run. To represent a country it is important that the brand ambassador has the right impact.

It has been a long lost dream which had been initiated from Mahatma Gandhi. During the time he was alive and performing his duty towards the nation, he dreamt of swachh Bharat. He even started the campaign with all his strength and might. However, with the demise of the great leader the dream too had made a disappearance act. No one has paid any attention to the streets of the country. No one paid any attention to the fact that more and more bathrooms are required for the proper health

of the citizens. The people who live in the rural areas are unaware of the fact that bathroom is important. They don't know what kind of ailment using public areas as bathroom would spread. This is the reason, rural areas are mostly affected by serious diseases.

With PM Modi, the dream which seemed lost for so long had come to life again. Now, people think of cleanliness. They frown at the loitering. They know that streets need to be clean and bathrooms are essential parts of life. Sanitization is a right which every citizen needs to exercise. The Swachh Bharat program is all set to give that right back to the citizens of India.

Ku. Ashvini Puram
(B.A.- II)

Wonderful Mother

God made a Wonderful Mother,
A mother who never grow old;
He made her smile of the Sunshine,
In her eyes. He placed bright shining stars,

In her cheeks fir roses you see;
God made a wonderful mother,
And he have that dear mother to me.

Ku. Akanksha Patil
(B.A.- II)

Success

My success is just delayed and not denied,
With this thought I never quit and always strive,
For the right time is known, only to divine,
I know that everything will soon be best,
and perfectly fine.

Great victories need immense sweat and
blood to be put in,

And so I never let myself collapse and give in.
Never matters who says and thinks what,
how you'll shine?

If you work hard with patience,
Success is thine.

Coz it comes to those who dissolve
themselves to quench their thirst,
Rather than people who in tears, get burst.

At times you might be alone like the
luminous star in the sky,
Yet keep your rays accessible for each
passer-by.

Be welcoming for all critiques from whom
you certainly will learn,
Get cut and polished like the diamond that
glows like none.

Ku. Juhl Dehankar
(B.A.- II)

Online

Covid-19 changed lives,
Online is basic to all
It increases online hives
It is useful to small to tall.

Ku. Shital Owade (B.A.- II)

Savitribai Phule : India's female teacher

This social reformer was also a notable educationalist and a poet from Maharashtra.

She dedicated her life to abolish Sati, child marriage and caste discriminations. She founded a school for girls at Bhide Wada, Pune, in 1848, and several others.

Savitribai Phule who was a staunch feminist started Mahila Seva Mandal in 1852 to educate women about their rights, dignity and social issues. Born on January 3, 1831, in a family of farmers in Naigaon village in Satara district, Maharashtra, Savitribai Phule was the eldest daughter of Lakshmi and Khandoji Neveshe Patil. At the age of 9, she was married to 13-year-old Jyotirao Phule. Her husband was one of the greatest social reformers of Maharashtra. In fact, it was Jyotirao who taught Savitribai to read and write. She was passionate about teaching and soon enrolled herself in a teachers' training institution in Ahmednagar. She also received another teacher's training course in Pune.

EDUCATIONAL EFFORTS :-

She started teaching girls in Maharwada in Pune with Sagunabai, a

revolutionary feminist and Jyotirao's mentor. Soon, Savitribai, Jyotirao and Sagunabai started their school at Bhide Wada. The curriculum of the school was based on western education and included mathematics, science and social studies.

By the end of 1851, Savitribai and Jyotirao Phule were running three schools in Pune with a combined strength of approximately 150 girls. It was not an easy task for them. Conservatives from their own community and from the upper castes were against them. People often hurled cow dung, mud and stones at them. The indomitable Savitribai would often carry two saris with her while going to the schools.

With her close friend and colleague Fatima Begum Sheikh, Savitribai also started teaching women and children from downtrodden castes including Mang and Mahar who were considered untouchables. Savitribai and Jyotirao opened 18 schools for children of different castes. In 1852, the British government honoured the Phule family for their contribution towards education and named Savitribai as the best teacher. In 1855, the couple even started a night school for farmers and labourers.

SOCIAL WORK :-

A staunch feminist, Savitribai, in 1852, started Mahila Seva Mandal to educate women about their rights, dignity and social issues.

She had even organised a barbers' strike in Mumbai and Pune to protest the custom of shaving heads of widows. In 1873, Jyotirao founded a social reform society called, "Satyashodhak Samaj" and Savitribai was its active member. The community included Muslims, non-Brahmins, Brahmins and government officials. It aimed to free women and other less privileged people from caste and gender oppressions. Along with Jyotirao, she worked tirelessly during the 1876 famines and launched 52 free food hostels in Maharashtra.

PERSONAL LIFE :-

The couple was childless. In 1874, they adopted a boy from a Brahmin widow, Kashibai. Through this the couple wanted to send a strong message to the regressive society. Their adopted son, Yashawantrao, grew up to become a doctor.

DEATH :-

Savitribai died on March 10, 1897, battling bubonic plague. When the third pandemic of the bubonic plague broke out in 1897, Savitribai's son, Yashawantrao, was serving as a doctor in Nala Sopara in Maharashtra. She helped him treat and take care of the patients at his clinic on the outskirts of Pune. She contracted the disease and succumbed to it.

INTERESTING FACTS :-

1. In 1863, Jyotirao and Savitribai started the first-ever infanticide prohibition home in India called Baihatya Pratibandhak Griha. It helped pregnant Brahmin widows and rape victims deliver children.

2. Savitribai was very vocal against caste and gender discriminations. She wrote two books 'Kavya Phule' in 1854 and 'Bavan Kashi Subodh Ratnakar' in 1892 which are compilation of her poems.

3. Savitribai and her husband established two educational trusts — the Native Female School, Pune, and the Society for Promoting the Education of Mahars, Mangs and others.

4. The educationist and social activist was an inspirational figure to young girls. She also encouraged them to write and paint. Her student Mukta Salve became an icon of Dalit feminism and literature.

5. To increase attendance in her schools, Savitribai would give stipend to children. She held parent-teacher meetings to create awareness among parents on the importance of education.

Ku. Diya Parsono
(B.A.- I)

Super Mother

Mom, you're a wonderful mother
so gentle, yet so strong
The many ways you show you care
Always make me feel I belong
You're patient when I'm foolish
You give guidance when I ask
It seems you can do most anything
You're the master of every task
You're a dependable source of comfort
You're my cushion when I fell
You help me in times of trouble
You support me whenever I call
I love you more than you know
You have my total respect
If I had my choice of mothers
You'd be the one I'd select!

Ku. Payal Dandekar
(B.A.- III)

Mother

Mother Mother Mother!!
A Caretaker and a teacher
Who taught me things
Better! Better! Better!

A secret keeper and
A friend who never
Betray, The special one
Who cares and loves me
Unconditional!!!

You are a Super woman
You are the one who manages
all the work on time.

Which makes you the super Mother!!

Ku. Pranali Farkade
(B.A.- II)

Farmer

Who work hard in the sun and shower,
For providing food, clothes to human,
That is an ordinary man farmer,
Who plays wrestler with mud for civilisation.
But not blame for his misfortunes,
Ploughing, seeding and harvesting;
Always adjust his tunes,
Enjoys existence with cultivating.

Ku. Dipali Barokar
(B.A.- II)

Women Leadership Achievement

Women are the real nation builders.

They are the real jems, real stars on the earth. Their contribution for each and every work carries a special and important role. Their minds are capable to solve any situation. To overcome from any hardship. Day by day humans are developing their skills, living styles as well as thinking methods also. With the use of our mind we have achieved a lot and this process is still going on and progressing ourself. In the process of development both factors men and women plays important role. The world is following the technique of equality. So, in the golden times of humans achievement both men and women are contributing themselves.

Women have proved that they are also capable for giving their best in leadership. Being an architect of nation building women are gradually making their leadership presence felt in entrepreneurship administration, education, politics, health, engineering at regional, national as well as global levels.

Women are now resolved to break the traditional glass ceiling that barred them from entering positions even if they possessed requisite skills and talent to

occupy them. Now, the whole world, the equality methods have given women equal rights to do what they want. No one can restrict or stop women to achieve their goals. In modern times women are constantly evolving, achieving new milestones across a wide spectrum of human activities. The world has witnessed the great achievement of women leaders.

Leadership is the ability of a superior to influence the behavior of a special group and persuades them to follow a particular course of action. Leadership includes the every best qualities inherent or cultivated in person who develop himself/herself into great leaders. Leaders can be either men or women.

In the global times, in the period of globalization women had proved their ability of being a good leader. Women leaders are more capable than men leaders. Women are most hardworking and multitalented one. Women are more transformational than men. They function as a role model for their subordinates, and also inspire their team and spend a lot of time coaching their team they care a lot about their personal development.

In short, women leaders emphasize teamwork and authentic communication as a key to success.

When women become leaders, they bring skills, different perspectives and structural and differences which ultimately drive effective solutions to the companies occupied by men.

India ranks third in the world for women working in senior management positions, according to the women in Business 2021 report by global accounting firm Grant Thornton. The percentage of women in senior management for India stood at 39% against the global average of 31% which signals the charging outs of Indian Businesses towards working women. Globally, businesses with atleast one women in the senior management role increased to 90% the great news as well as its a proud thing that the rate of this is 98%. It means that India had developed very effectively and impressively the equality rule. Its a great achievement for all of us. We have shown that leadership is not gender specific, a good leader is only defined by qualities. A person with all the needed qualities though it may be male or female is capable or eligible for it. This change is the fruit of or the gift of our constitution.

As taking an example of women leaders in politics the Indira Gandhi is known as a great politician. After her most of the women get inspired and started to show their abilities in this field. As well as in other faculties also. Our motherland has a great history of women leaders from the ancient time. The great Savitribai Phule, Rani Laxmi bai, Mother Teresa, Sarojini Naidu, Kalpana Chawla, Sunita Williams, Raziya Sultan, Anandibai Joshi, Prem Mathur, Madam Kama, Fatema Beebee, Karnam Maleshwami, Kiran Bedi and etc. There are a lot of examples of women leadership achievement in various fields. Their contribution for our country is unparalleled.

In short, Indian women are strong and capable to handle their all the duties for their home and for our nation also.

" A strong women in her essence is a gift to the WORLD"

Ku. Sifliya M. Ali
(B.A.-I)

Women Leadership Achievement

Women are the real nation builders.

They are the real jems, real stars on the earth. Their contribution for each and every work carries a special and important role. Their minds are capable to solve any situation. To overcome from any hardship. Day by day humans are developing their skills, living styles as well as thinking methods also. With the use of our mind we have achieved a lot and this process is still going on and progressing ourself. In the process of development both factors men and women plays important role. The world is following the technique of equality. So, in the golden times of humans achievement both men and women are contributing themselves.

Women have proved that they are also capable for giving their best in leadership. Being an architect of nation building women are gradually making their leadership presence felt in entrepreneurship administration, education, politics, health, engineering at regional, national as well as global levels.

Women are now resolved to break the traditional glass ceiling that barred them from entering positions even if they possessed requistic skills and talent to

occupy them. Now, the whole world, the equality methods have given women equal rights to do what they want. No one can restrict or stop women to achieve their goals. In modern times women are constantly evolving, achieving new milestones across a wide spectrum of human activities. The world has witnessed the great achievement of women leaders.

Leadership is the ability of a superior to influence the behavior of a special group and persuades them to follow a particular course of action. Leadership includes the every best qualities inherent or cultivated in person who develop himself/herself into great leaders. Leaders can be either men or women.

In the global times, in the period of globalization women had proved their ability of being a good leader. Women leaders are more capable than men leaders. Women are most hardworking and multitalented one. Women are more transformational than men. They function as a role model for their subordinates, and also inspire their team and spend a lot of time coaching their team they care a lot about their personal development.

In short, women leaders emphasize teamwork and authentic communication as a key to success.

When women become leaders, they bring skills, different perspectives and structural and differences which ultimately drive effective solutions to the companies occupied by men.

India ranks third in the world for women working in senior management positions, according to the women in Business 2021 report by global accounting firm Grant Thornton. the percentage of women in senior management for India stood at 39% against the global average of 31% which signals the charging outs of Indian Businesses towards working women. Globally, businesses with atleast one women in the senior management role increased to 90% the great news as well as its a proud thing that the rate of this is 98%. It means that India had developed very effectively and impressively the equality rule. Its a great achievement for all of us. We have shown that leadership is not gender specific, a good leader is only defined by qualities. A person with all the needed qualities though it may be male or female is capable or eligible for it. This change is the fruit of or the gift of our constitution.

As taking an example of women leaders in politics the Indira Gandhi is known as a great politician. After her most of the women get inspired and started to show their abilities in this field. As well as in other faculties also. Our motherland has a great history of women leaders from the ancient time. The great Savitribai Phule, Rani Laxmi bai, Mother Teresa, Sarojini Naidu, Kalpana Chawla, Sunita Williams, Raziya Sultan, Anandibai Joshi, Prem Mathur, Madam Kama, Fatema Beebee, Karnam Maleshwami, Kiran Bedi and etc. There are a lot of examples of women leadership achievement in various fields. Their contribution for our country is unparalleled.

In short, Indian women are strong and capable to handle their all the duties for their home and for our nation also.

" A strong women in her essence is a gift to the WORLD"

Ku. Sifiya M. Ali
(B.A.- I)

Pandemic

Covid-19, a virus that changed the lives of people in many dimensions. It creates fears, tension, dangerous situations among the people of the world. It reaches every part of the world. It begets many new words among the people. The day begins and ends with these words. Once the people will forget their names but they will not forget sanitation, wash hands, masks, social distance, vaccinations, immunity, swab, ventilator, oxygen, etc. These words hammer again and again. One interesting thing that happens among the community is that; the important words changed their meanings. Positive and Negative. In such a pandemic situation positive means negative and fear and negative means a good thing.

It changed the lives of the people. It breaks the relations of the people. On one side it is said that stay at home for the safety of their families, and on the other hand who stayed at home and not support the infected people; break the relations.

From the human point of view, it is a moral thing to support the infected relatives, but many people lose their lives. The people who save the lives of their relatives but who lose the lives lost everything. Their families lost support.

Many people became a victim in support of their relatives. In some families, it happens that a victim people's families became helpless. What we learn that we should be milestones to our families.

Ku. Manisha Sondhlya
(B.A.-II)

College Students

We are the students of the college,
We have dreams for future ages,
We want to get knowledge;
We will learn every book pages.
We will catch the comprehensive horizons;
We will be the best citizens.
We remember our parents' hard work;
Our college is our nourishing park

Ku. Shrutika Zopade
(B.A.-II)

अहवाल विभाग

राष्ट्रीय सेवा योजना अहवाल -२०२० - २१

श्रीराम कला महिला महाविद्यालयामध्ये राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग कार्यरत असून महाविद्यालयामधील अत्यंत कार्यक्षम असा विभाग हा ओळखला जातो. महाविद्यालयाच्या स्थापनेपासूनच हा विभाग महाविद्यालयात कार्यरत आहे. राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या माध्यमातून सामाजिक राष्ट्रीय कार्य तसेच सामाजिक जाणीव जागृती आणि उत्तम सेवाभावी विद्यार्थी घडविण्याचे काम हा राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग करीत आलेला आहे. सत्र २०२०-२१ हे अतिशय कठीण सर्वाकरीता गेलेले आहे. कोरोना महामारी च्या पार्श्वभूमीवर हे सर्व कार्यक्रम बहुतेक ऑनलाईन पध्दतीने घेण्याचा प्रयत्न झाला विद्यार्थिनींची सुरक्षितता आणि राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ अमरावती व सरकारच्या वेळोवेळी दिलेल्या सूचनांचे पालन करून यावर्षी काही महत्वाचे कार्यक्रम या विभागाद्वारे घेण्यात आले. यामध्ये पुढील कार्यक्रमांचा समावेश होतो...

१) स्वच्छ भारत अभियान :-

दिनांक २६ जून २०२०

महाविद्यालयामध्ये विद्यार्थ्यांच्या अनुपस्थितीत कोविड सूचनांचे पालन करून स्वच्छता अभियान महावितरण कर्मचारी प्राध्यापक वर्ग आणि प्राचार्यांच्या उपस्थितीमध्ये घेण्यात आले. यावेळी सर्व शिक्षकेत्तर कर्मचारी आणि प्राध्यापक वर्गाने देखील स्वच्छता मोहीम मध्ये सहभाग घेऊन स्वच्छतेच्या राष्ट्रीय कार्यास सहकार्य दिले.

२) वृक्षारोपण :-

दिनांक ७ जुलै २०२०

राज्य शासनाच्या सूचना आणि कोरोना सामाजिक अंतर ठेवून महाविद्यालयांमध्ये या वर्षीदेखील

वृक्षारोपण कार्यक्रम घेण्यात आला. यावेळी महाविद्यालयाच्या कर्मचाऱ्यांनी आणि कमी विद्यार्थिनींच्या उपस्थिती मध्ये हा कार्यक्रम घेण्यात आला यावेळी प्राचार्य यांच्या कडून विविध जातींची वृक्ष लागवड करण्यात आली. प्राचार्य, सर्व प्राध्यापक व शिक्षकेत्तर कर्मचारी कार्यक्रमाला उपस्थित होते.

३) वृक्ष संवर्धन कार्यक्रम :-

दिनांक २५ जुलै २०२०

दरवर्षी महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाकडून महाविद्यालय आणि परिसरामध्ये लावलेल्या वृक्ष संवर्धनाचे कार्य हाती घेतले जात असते यावर्षी देखील अतिशय कठीण परिस्थिती असतांना राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग द्वारा वृक्ष संवर्धनाचे काम हाती घेण्यात आले यावेळी सर्व वृक्षां आंळी करणे त्यांच्या पाण्याची व्यवस्था करणे त्यांना चुना आणि हिरमुंजी लावणे जेणेकरून वृक्षांचे संवर्धन होणार. यावेळी महाविद्यालयाचे सर्वच घटक या कार्यामध्ये सहभागी झाले होते.

४) राष्ट्रीय सेवा योजना स्थापना दिवस :-

दिनांक २४ सप्टेंबर २०२०

राष्ट्रीय सेवा योजना दियस म्हणजे २४ सप्टेंबर २०२० यावेळी अतिशय साध्या पध्दतीने ऑनलाईन पध्दती व्दारे राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विद्यार्थ्यांनी सोबत संवाद साधण्यात आला. यावेळी त्यांना राष्ट्रीय सेवा योजना आणि विविध कार्यक्रमांची माहिती देण्यात आणि विद्यार्थिनी देखील ऑनलाईन पध्दतीने या कार्यक्रमाला उपस्थिती लावली आणि या राष्ट्रीय सेवा योजना विषयी माहिती जाणून घेतली नवीन आलेल्या विद्यार्थिनींमध्ये या विषयी अधिक उत्सुकता दिसून आली क्षेत्रीय समन्वयक कार्यक्रम अधिकारी यांनी विद्यार्थिनीं

सोबत संवाद साधून कोरोनाच्या सामाजिक अंतराचे आणि नियमांचे पालन करण्याच्या सूचना यावेळी देण्यात आल्यात आणि सर्वांना आरोग्याची काळजी घेण्याचे आवाहन करण्यात आले.

५) राष्ट्रीय सेवा योजना पथकाचा उद्घाटन :-

दिनांक २८ सप्टेंबर २०२०

प्रत्येक वर्षी राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विविध कार्यक्रमांना उदाहरणाव्दारे सुरुवात केली जात असे मात्र २०२० मधील कोरोना महामारी ची समस्या पाहता येवेळी राष्ट्रीय सेवा योजना पथकाचा उद्घाटन कार्यक्रम हा ऑनलाईन पध्दतीने संपन्न करण्यात आला. यावेळी राष्ट्रीय सेवा योजनेची माहिती विद्यार्थ्यांना देण्यात आली शिवाय या कोरोना महामारी मध्ये राष्ट्रीय सेवेची योजना विद्यार्थिनींचे कर्तव्य काय असतील आणि त्या कर्तव्याचे पालन आपण कशाप्रकारे करायला पाहिजे सोबतच कोरोना जनजागृती कशी करायची आहे याविषयीची माहिती देण्यात आली. कार्यक्रमाला बहुसंख्य विद्यार्थ्यांनी, प्राचार्य, प्राध्यापक, शिक्षक आणि शिक्षकेत्तर कर्मचारी ऑनलाईन पध्दतीने उपस्थित होते.

६) कोरोना जनजागृती कार्यक्रम :-

दिनांक १० ऑक्टोबर २०२०

महाविद्यालयामध्ये ऑनलाईन पध्दतीने कोरोना जनजागृतीचे कार्यक्रम घेण्यात आले. यामध्ये विद्यार्थिनींनी घरीच मास्क बनवून शेजारी व इतरांना दिले. सोबतच अिज्ञा शनालज्ञाईन पध्दतीने या महामारी विषयी जनजागृती केली जयळपास ५० गावांमधून विद्यार्थिनी येत असतात या सर्व गावांमध्ये जनजागृती करण्याचे कार्य विद्यार्थिनींनी केले. याकरिता त्यांना महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाकडून ऑनलाईन पध्दतीने या विषयी आधी माहिती

देण्यात आली. प्राचार्य, कार्यक्रम अधिकारी, क्षेत्रीय समन्वयक यांनी यामध्ये पुढाकार घेतला. विद्यार्थिनींनी देखील मोठ्या प्रमाणात प्रतिसाद देवून जीवन राष्ट्रीय सेवा योजनेचे कार्य सार्थ ठरविले.

७) महात्मा गांधी जयंती :-

दिनांक २ ऑक्टोबर २०२०

महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाकडून महात्मा गांधी, लालबहादूर शास्त्री यांची जयंती साधेपणाने साजरी करण्यात आली. यावेळी महात्मा गांधीजींच्या विचारांना आत्मसात करून अंमलबजावणी करण्याचे उद्दिष्ट समोर ठेवले. कार्यक्रमाला अतिशय कमी लोकांची उपस्थिती ठेवण्यात आली. संपूर्ण महाविद्यालय परिसर यावेळी स्वच्छ करण्यात आला आणि या स्वच्छतेच्या विचारांमधून महात्मा गांधी व लाल बहादूर शास्त्री यांना आदरांजली वाहण्यात आली.

कार्यक्रमाला प्राचार्य, क्षेत्रीय समन्वयक, कार्यक्रम अधिकारी, प्राध्यापक, शिक्षकेत्तर कर्मचारी उपस्थित होते.

८) डॉक्टर कलाम जयंती :-

दिनांक १५ ऑक्टोबर २०२०

भारतीय विद्यार्थ्यांची आवड चे राष्ट्रपती डॉक्टर अब्दुल कलाम यांची जयंती साध्या पध्दतीने महाविद्यालयात साजरी करण्यात आली. यावेळी यांच्या प्रतिमेला हार अर्पण करण्यात आले. त्यांचे विचार आत्मसात करून त्यांना आदरांजली वाहण्यात आली यावेळी महाविद्यालयाचे सर्वच गटक सामाजिक अंतर ठेवून उपस्थित होते.

९) संविधान दिवस :-

दिनांक २६ नोव्हेंबर २०२०

राष्ट्रीय सेवा योजना कडून संविधान दिवस अत्यंत साध्या पध्दतीने साजरा करण्यात आला यावेळी

महाविद्यालयात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या प्रतिमेचे पूजन व मान्यारोम करण्यात आले. नंतर महाविद्यालयामध्ये सर्व घटककाव्या उपस्थितीमध्ये प्रस्तावना वाचन करण्यात आले.

कार्यक्रमाला प्राचार्य आणि महाविद्यालयाचे सर्व स्टाफ उपस्थित होते.

१०) महापरिनिर्वाण दिन :-

दिनांक ६ डिसेंबर २०२०

राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाकडून ६ डिसेंबर रोजी भारतीय घटनेचे शिल्पकार डॉक्टर बाबासाहेब आंबेडकर यांना विनम्र अभिवादन करण्यात आले. यावेळी त्यांच्या प्रतिमेचे पूजन आणि पाठ्याअर्प प्राचार्य डॉ. मंगेश टाळे यांनी केले.

११) संत गाडगेबाबा पुण्यतिथी कार्यक्रम :-

दिनांक २० डिसेंबर २०२०

राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाकडून महाविद्यालयामध्ये संत गाडगेबाबा पुण्यतिथी २० डिसेंबर रोजी साजरी करण्यात आली. यावेळी देखील साध्या पध्दतीने महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. मंगेश टाळे यांनी प्रतिमेचे पूजन करून हार अर्पण केले आणि सर्व घटकानी संत गाडगेबाबा यांना अभिवादन करून आदर्शकरी याहिनी गाऊन महारत्नांचे शिवाज आत्मसात करून सर्वांनी स्वच्छतेचा वन स्वीकारून महाविद्यालय आणि परिसरामध्ये स्वच्छता केली. अशाप्रकारे संत गाडगेबाबा यांची पुण्यतिथी साजरी करण्यात आली यावेळी प्राचार्य, प्राध्यापक आणि शिक्षकेतर कर्मचारी यांची उपस्थिती होती.

१२) रक्तदान जनजागृती अभियान :-

दिनांक ३१ डिसेंबर २०२०

कोरोना महामारीच्या पार्श्वभूमीवर देशामध्ये, राज्यामध्ये रक्तदाता अतिशय कमी झाला होता. अशावेळी

राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विभागाकडून पथकाद्वारे रक्तदान शिबिराचे आयोजन करण्यात आले होते. महाविद्यालयाकडून देखील रक्तदान जास्तीत जास्त नागरिकांनी करावे याकरीता रक्तदान जनजागृती अभियान राबविण्यात आले. यावेळी विद्यार्थ्यांनी सोबत ऑनलाईन पध्दतीने संवाद साधून अधिकअधिक लोकांनी रक्तदान करावे अशी जागृती केली. अशाप्रकारे २० गावांमधून अनेक उत्साही युवक, तरुणी रक्तदानातून सहभागी होऊन या राष्ट्रीय कार्यामध्ये त्यांनी योगदान दिले व राष्ट्रीय सेवा योजना अशाप्रकारे विद्यार्थ्यांमध्ये सामाजिक जाणीव जागृती नेहमी नेहमी करीत असतो.

१३) माहितीवादी कुने जयंती :-

दिनांक ३ जानेवारी २०२१

राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाकडून एबी विभागाच्या सावित्रीबाई कुने यांची जयंती उत्साहात साजरी केली जात असते मात्र यावर्षी कोरोना असल्यामुळे साध्या पध्दतीने ही देखील जयंती साजरी करण्यात आली. यावेळी महाविद्यालयाचे सर्व उपस्थित होते प्राचार्य डॉ. टाळे यांनी प्रतिमेचे पूजन व हार अर्पण करून अभिवादन केले. कार्यक्रमाला सर्व प्राध्यापक महाविद्यालयाचे कर्मचारी उपस्थित होते.

१४) युवक दिन :-

दिनांक १२ जानेवारी २०२१

महाविद्यालयामध्ये स्वामी विवेकानंद आणि रामानुजा त्रिजाऊ यांचा जन्मदिवस युवक दिन म्हणून उत्साहात साजरा करण्यात आला. यावेळी महाविद्यालयाचे सर्व घटक उपस्थित होते. महाविद्यालयाचे प्राचार्य यांनी दोन्ही प्रतिमांचे पूजन करून हारअर्पण केले आणि त्यांचे विचार आत्मसात करण्याचा मानस सर्वांनी यावेळी व्यक्त केला. कोरोना पार्श्वभूमीवर

सामाजिक अंतर ठेवून कार्यक्रम संपन्न झाला.
१५) राष्ट्रीय मतदार दिवस :-
दिनांक २४ जानेवारी २०२१

महाविद्यालयामध्ये मेहमी मतदार जनजागृती केली जात असाते या वेळी देखील ऑनलाईन पध्दतीने कार्यक्रम घेण्यात आला. राहभागी विद्यार्थ्यांनी आपल्या घरासमोर मतदान जनजागृती च्या रांगोळी काढण्यात आल्या आणि याद्वारे मतदार जनजागृती चा एक अनोखा वेगळा प्रयत्न महाविद्यालयाच्या या घटककाकडून करण्यात आला. कार्यक्रमांमध्ये बहुसंख्य विद्यार्थिनी राहभागी झाल्या होत्या.
१६) गरजूंना धान्य आणि कपडे वाटप :-
दिनांक १६ मार्च २०२१

महाविद्यालयाकडून कोरोना च्या पार्श्वभूमीवर ग्राम जळगाव येथे धान्य आणि कपडा वाटप करण्यात आले. कोरोनामुळे अनेक लोक बेरोजगार झाले आपल्या दैनंदिन गरजा पूर्ण करणे देखील त्यांना कठीण झाले आहे अशा वेळी महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाकडून एक मदतीचा हात या कार्यक्रमांतर्गत या गावांमधील अतिशय गरीब कुटुंबीय आणि इतर समाजातील गरीब घटकांना साडी कपडे, धान्य वाटप करण्यात आले. यावेळी गावांमधील महाविद्यालयाच्या विद्यार्थिनी कुमारी भोगे, कुमार राजनकर, कु. मडावी, गाव सरपंच राजकन्याबाई कांबळे, विद्यालयाचे प्राचार्य, शत्रिय सम्यक, कार्यक्रम अधिकारी, प्राध्यापक वर्ग व शिक्षकेतर कर्मचारी सहभागी झाले.

१७) पक्षानं करिता पाण्याची व्यवस्था :-

दिनांक ३० मार्च २०२१

श्रीराम कला महिला महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय विभागाकडून प्राणी पक्षांत परीचा माणुसकीचा एक हात म्हणून पाण्याची व्यवस्था करण्यात आली यावेळी राष्ट्रीय सेवा

योजना विभागा कडून महाविद्यालयामध्ये दूक्षांना पाण्याचे भांडे बांधण्यात आले आणि महाविद्यालय परिसरामध्ये देखील ही व्यवस्था करण्यात आली. उन्हायामध्ये पाण्याविना हजारो पक्ष्यांचा बळी जात असातो आणि म्हणूनच शाराकिय विभागाकडून माणुसकीचा एक हात या कार्यक्रमांतर्गत ज्याप्रमाणे मानव मानवाला मदतीचा हात देत असातो त्याप्रमाणे महाविद्यालयाच्या विद्यार्थिनींनी पक्षानं करिता देखील मदतीचा एक हात पुढे केलेला आहे.

कार्यक्रमाला महाविद्यालयाच्या काही विद्यार्थिनीं कोरोना नियमाचे पालन करून सहभागी होता आले. कार्यक्रमाला प्राचार्य, सर्व प्राध्यापक व शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांची उपस्थिती होती.

१८) भारतीय स्वातंत्र्याची ७५ वर्षे :-

दिनांक २८ मार्च २०२१

भारतीय स्वातंत्र्याचे ७५ वर्षे पूर्ण झाली आहेत. यानिमित्त विद्यार्थ्यांमध्ये या कालखंडामध्ये भारतीय व्यचरथेची उत्तरोत्तर होणारी प्रगती भारतीय लोकशाही व्यचरथा व्यचरथापन विषयाची माहिती देणारा कार्यक्रम महाविद्यालयाकडून घेण्यात आला. हा कार्यक्रम ऑनलाईन पध्दतीने घेण्यात आला होता याकरिता महाविद्यालयाच्या विद्यार्थिनी राहभागी झाल्या होत्या. कार्यक्रमाचे अध्यक्ष प्राचार्य डॉ. मंगेश टाळे, अतिथी डॉ. राजूत, यते डॉ. काशीकर होते यावेळी भारतीय स्वातंत्र्याची ७५ वर्षे या विषयावर ऑनलाईन पध्दतीने निबंध स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले. होते कु. शिखा मोराडे, बी.ए. भाग-२ हीला प्रथम पारितोषिक देण्यात आले. अशा प्रकारे राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग महाविद्यालयामध्ये कार्यरत असून अनेक प्रकारचे कार्यक्रम या विभागाद्वारे प्रत्येक वर्षी घेण्यात येत असतात. मात्र यावर्षी कोरोना असल्यामुळे अनेक कार्यक्रम प्रत्यक्ष विद्यार्थिनींना

घेऊन करता आले नाहीत याची या विभागास खंत वाटते. तरीही आपल्या विद्यार्थ्यांसोबत ऑनलाईन पध्दतीच्या माध्यमातून नेहमीच हा विभाग जोडला गेलेला असतो आणि शासन विद्यापीठांच्या विभागाद्वारे आलेल्या सूचनांचे विद्यार्थ्यांना माहिती देत असतो. महाविद्यालयाचे सर्व घटक राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या कार्यक्रमांमध्ये सहभागी होत असतात. प्राचार्य हे नेहमी या विभागाला सहकार्य करित असतात आणि म्हणूनच हा विभाग महाविद्यालयामध्ये अग्रणी असतो.

- प्रा. अभिजीत दोड - डॉ. नंदकिशोर राजत
कार्यक्रम अधिकारी - प्राचार्य

राज्यशास्त्र विभाग अहवाल

२०२०-२१

महाविद्यालयातील एक अग्रणी आणि कार्यक्षम विभाग म्हणून राज्यशास्त्र विभाग कार्य करित आहे.

विभागाद्वारे नियमित अभ्यासक्रमांसोबत विद्यार्थिनींना स्वर्धा परीक्षा, राजकीय विषय विश्लेषण, निवडणूक, मतदान, मतदार नोंदणी या सारख्या विषयांवर देखिल मार्गदर्शन नेहमी दिले जाते.

विभागाद्वारे प्रत्येक सत्रामध्ये विविध कार्यक्रमांचे आयोजन केले जाते. यामध्ये वृक्षारोपण, ग्रामपंचायत भेट, संविधान दिन, राष्ट्रीय मतदार दिवस, मतदान व मतदार नोंदणी जागृती विभागाद्वारे घेतली जाते. विभागाला महाविद्यालयाचे प्राचार्य, सहकारी व शिक्षकेतर कर्मचारी सहकार्य करित असतात.

सत्र २०२०-२१ हे सर्वात कठिण होते. कोरोनामुळे शिक्षणाची व्यवस्थाच बदलून गेली ऑनलाईन पध्दतीने

तीनही वर्गांचे वर्ग घेण्यात आले. विद्यार्थिनी देखिल उत्साहात वर्गात सहभागी झाल्या. विद्यार्थिनीची महाविद्यालय व शिक्षणाची नाळ कायम रहावी याकरिता विभागाद्वारे हा प्रयोग करण्यात आला.

कोरोना जागृती, काळजी व भिती घालविण्याचा प्रयत्न विभागाद्वारे करण्यात आला. वेळोवेळी विद्यार्थिनींसोबत संपर्क विभागाद्वारे ठेवण्यात आला. सर्वच उपक्रमांवर ऑनलाईन पध्दतीने घेण्यात आले. अभ्यासक्रम नोट्स, बहुपर्यायी प्रश्नसंच, युनिट टेस्ट परीक्षा मार्गदर्शन करण्यात आले.

अशा संकटकाळातही विभागाच्या तीनही वर्गांची निकाल चांगला राहला. प्रत्येक वर्षी १५ ते २० विद्यार्थिनी एम.ए. राज्यशास्त्र होऊन उत्तीर्ण होतात. अशाप्रकारे विविध शैक्षणिक उपक्रम घेण्यात येतात. विभागाची वैशिष्ट्ये.

- ◆ स्वर्धा परीक्षा मार्गदर्शन
- ◆ रोजगार संधी मार्गदर्शन
- ◆ व्यवसाय मार्गदर्शन
- ◆ आर्थिक सहकार्य
- ◆ नवमतदार नोंदणी
- ◆ मतदान प्रयोग

- प्रा. नितीन बिर्हाडे
राज्यशास्त्र विभाग

◆◆◆◆

शारीरिक शिक्षण व रंजन मंडळ अहवाल

२०२०-२०२१

आपण गेले दिड ते दोन वर्षापासून महामारीचा सामना करित आहो आणि जास्तीत जास्त कालावधी हा मर्यादीत काम करून या घरी राहून काढत आहो. अशा परिस्थिती मध्ये एवढे दिवस मर्यादित वैचारीक मानसीक स्थितीमध्ये राहणे मानवजाती करिता खुपच कठिण बाब आहे. कारण दररोज शारीरिक हालचाली म्हणजे काम करणे खुप महत्वाचे आहे. अन्यथा अनेक शारीरिक व्याधिला सामोरे जावे लागते. काम केले नाही तर आर्थिक समस्या सुध्दा पुढे येतात व दैनंदिन गरजा भागविणे कठिण जाते.

तर आपण अशा परिस्थितीत शारीरिक क्रिया एका सुरक्षित वातावरणात केल्या जाईल याबद्दल पाहुया. ते म्हणजे सर्वात सुरक्षित योगा करणे होय. घरातील सर्व व्यक्ती कोणत्याही वयातील असो योगा वा योगासने करू शकतात. योगासने करतांना कमी जागेत, सकाळी उठून करणे अती उत्तम. योगासनाचा प्रचार व प्रसार पाहता सहज त्याची करण्याची पध्दती व माहीती उपलब्ध आहे त्यामुळे शारीरिक सुदृढ राहून शारीरिक प्रतिकार शक्तीला वाढवू शकता व दुसरे म्हणजे जेथे थिरळ गर्दी व आल्हाददायक वातावरण असेल त्या ठिकाणी सकाळी वा सायंकाळी फिरायवास जाणे, आपण दिवस भन्वात १०००० पावलं तरी चालायला हवेत. त्यामुळे शारीरास, अनेक फायदे होतात जसे की, हृदयविकाराचा धोका हा जवळ-जवळ १९-२०% ने कमी होतो. कारण रक्तातील ऑक्सीजन चे प्रमाण वाढते. तसेच चालल्यामुळे मेंदुतील रक्तप्रवाह वाढतो. मेंदुची सामंज्यस्याची क्षमता चांगली होऊन सर्जनशिलता ६०% पर्यंत वाढते. चालले की हाडाची घनता व मजबुती वाढते. त्याचबरोबर

मधुमेहाचा धोका ६०% पर्यंत कमी होतो. कारण चालल्याने शुगर कंट्रोल मध्ये राहते. चालले की स्नायु रक्तप्रवाहात असलेल्या गुल्कोज चा वापर जास्त प्रमाणात करतो. तसेच चालल्यानी होणारा फायदा म्हणजे ४ (चार) पॉइंटी रक्तदाब कमी केल्या जावू शकतो. रोज-रोज चालले की शरीरातील स्नायु कडक होणे कमी होते. आणि रक्ताभिसरन सुधारते. तसेच कर्करोग व लडुपणा ४० ते ५०% पर्यंत कमी होते. त्याचप्रमाणे नैराश्य सुध्दा २५ ते २६% नी कमी होते. कारण चालल्यानी व्यक्तीची मनस्थिती आनंदी राहते. जर आपण दिवसाला १०,००० पावलं चाललात तर लहान-सहान आजार होणारच नाही. सोबत शारीरिक मानसिक स्थिती सुध्दा उत्तम राहील म्हणून दररोज चालणे खुप महत्वाचे आहे. सध्याच्या असलेल्या परिस्थितीमध्ये शारीरिक शिक्षण विभाग हा विद्यार्थिनींना सदृढ राहण्यासाठी मार्गदर्शन करित आहे. त्याचाच एक भाग म्हणून सत्र २०२०-२१ मध्ये शारीरिक शिक्षण विभागातर्फे मार्गदर्शन केले असता महाविद्यालयास उपलब्धी सुध्दा मिळाली. ती म्हणजे नगर परिषद धामणगाव रेल्वे व दत्तापूर पोलीस स्टेशन यांच्या संयुक्त विद्यमाने दि. २४/०९/२०२१ रोजी आयोजीत ग्रीन सन स्वर्धा २०२१ या स्वर्धेत महाविद्यालयातील बहुसंख्य विद्यार्थिनी सहभागी झाल्या होत्या. त्या स्वर्धेत प्रथम क्रमांक कु. काजल संतोष काळे व तृतीय क्रमांक कु. कोमल राजु काळे हिने पटकाविला व महाविद्यालय व शारीरिक शिक्षण विभागास मान मिळवून दिला.

धन्यवाद ! - डॉ. सुधीर पाथरे
शारीरिक शिक्षण संचालक

समाजशास्त्र विभाग अहवाल

२०२०-२०२१

महाविद्यालयाधीन अतिशय कार्यक्षम विभाग म्हणजे समाजशास्त्र विभाग होय. महाविद्यालयाच्या स्थापनेपासूनच हा विभाग महाविद्यालयांमध्ये कार्यरत आहे. विद्यार्थिनींमध्ये समाजकारणाविषयीची ओढ सामाजिक समस्यांची जाणीव जागृती आणि निर्मिती करण्याचे कार्य हा विभाग नियमितपणे करीत असतो. विद्यार्थिनींमध्ये सामाजिक दृष्टिकोनातून विचारांची निर्मिती हा विभाग करीत असतो. विद्यार्थिनींच्या समाजशास्त्र विषयासोबतच इतर क्षेत्रांमध्ये देखील उंची पाठ्याची याकरिता हा विभाग नेहमी प्रयत्नशील असतो. विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास व्हावा म्हणून हा विभाग नेहमी प्रयत्नशील असतो. आणि म्हणूनच अनेक विद्यार्थिनी या विभागासोबत आजपर्यंत जोडल्या गेलेल्या आहेत.

कोरोनामुळे शिक्षणाची पध्दती पूर्णतः बदलून गेली अशाही कठीण परिस्थिती मध्ये विद्यार्थिनी सोबत संवाद असावयाकरिता अनेक ऑनलाईन उपक्रम विभागाद्वारे घेण्यात आले आणि विद्यार्थिनींसोबत शैक्षणिक आणि इतरही विषयांवरील संवाद विभागाने कायम ठेवला.

अतीशय दुःखद घटना या सत्रामध्ये घडली ती म्हणजे महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. गणेश टाले यांचे दुःखद निधन होय म्हणून त्यांना विभागाद्वारे भावपूर्ण श्रद्धांजली. विभागाद्वारे २०२०-२१ मध्ये पुढील उपक्रम राबविण्यात आले याची थोडक्यात माहिती पुढील प्रमाणे देता येईल.

१) वृक्षारोपण दि. ३/७/२०२० :-

महाविद्यालयाच्या समाजशास्त्र विभागाकडून त्याच सत्रामध्ये वृक्षारोपणाचा कार्यक्रम घेतला जातो.

यामध्ये विविध वृक्षांची लागवड प्राचार्य डॉ. गणेश टाले यांच्या मार्गदर्शनामध्ये करण्यात आली यावेळी महाविद्यालयाचे सर्व प्राध्यापक आणि शिक्षकेतर कर्मचारी उपस्थित होते.

२) ऑनलाईन वर्ग सत्र २०२०-२०२१ :-

या विभागामार्फत कोरोना पाश्र्वभूमीवर सत्र २०२०-२१ मध्ये प्रत्यक्ष विद्यार्थ्यांच्या उपस्थितीमध्ये वर्ग घेण्यास शासनाने मनाई केली असता बी.ए. भाग-१, २ आणि भाग-३ च्या विद्यार्थिनींचे ऑनलाईन क्लास घेण्यात आले याद्वारे संपूर्ण त्या सत्रामधील शैक्षणिक अभ्यासक्रमपूर्ण करण्यात आला.

३) ऑनलाईन युनिट टेस्ट सत्र २०२०-२१ :-

महाविद्यालयाच्या समाजशास्त्र विभागाकडून विद्यार्थिनींची शिक्षणासोबतच नाळ जोडलेली असावी याकरिता प्रत्येक युनिटवर युनिट टेस्ट घेण्यात आली ही युनिट टेस्ट ऑनलाईन पध्दतीद्वारे घेण्यात आली असून बहुपर्यायी स्वरूपाची युनिट टेस्ट घेण्यात आल्यात.

४) कोरोना जागृती कार्यक्रम सत्र २०२०-२१ :-

महाविद्यालयाच्या समाजशास्त्र विभागाकडून कोरोना जनजागृती कार्यक्रम घेण्या आला. याकरिता महाविद्यालयाच्या या विभागाकडून व्हिडीओ संदेश ऑनलाईन संवादचित्र शासनाचे आदेश या सर्वांद्वारे महाविद्यालयीन विद्यार्थिनी आणि त्यांच्या कुटुंबाकरीता हा कोरोना जनजागृती कार्यक्रम घेण्यात आला. यामुळे महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांची सुरक्षितता काळजी घेतली. वरिल कार्यक्रमांशिवाय महाविद्यालयाद्वारे घेण्यात

येणारे सर्वच कार्यक्रमांमध्ये विभागाचा सहभाग असतो. उदाहरणार्थ संत, राष्ट्रीय पुरुष यांची जयंती, पुण्यतिथी, स्वच्छ भारत अभियान, स्वच्छता अभियान, राष्ट्रीय सेवा योजनेचे कार्यक्रम. इतर विभागांचे कार्यक्रम सर्वच महाविद्यालयाच्या कार्यक्रमांमध्ये हा विभाग सहकार्य आणि कार्यकरीत असतो. महाविद्यालयाचे प्राचार्य, प्राध्यापक, आणि शिक्षकेतर कर्मचारी देखिल विभागाला नेहमी सहकार्य करीत असतात.

५) परिक्षा मार्गदर्शन सत्र २०२०-२१ :-

महाविद्यालयाच्या विद्यार्थिनींना विद्यापीठाकडून आलेल्या वेळोवेळी सूचनेनुसार त्यांना परीक्षेसंदर्भात सर्व प्रकारचे मार्गदर्शन या विभागाद्वारे करण्यात आले. यावेळी मुर्लीचा उत्साह आणि सहकार्य अतिशय उत्तम होते.

६) अंतर्गत मूल्यमापन सत्र २०२०-२१ :-

महाविद्यालयाकडे समाजशास्त्र विषयानुसार असलेल्या अंतर्गत मूल्यमापन पध्दतीद्वारे तीनही वर्गांच्या मुर्लीचे अंतर्गत मूल्यमापन त्यांच्या अभ्यासक्रमानुसार घेण्यात आले सत्र पध्दती असल्यामुळे प्रत्येक सत्राचे वेगळे अंतर्गत मूल्यमापन घेण्यात आले यामध्ये देखील विद्यार्थिनींनी चांगल्या प्रकारे सहभाग घेतला.

७) संविधान दिवस - २६ नोव्हेंबर २०२० :-

समाजशास्त्र व राज्यशास्त्र विभागाद्वारे प्रत्येक वर्षी संविधान दिवस उत्साहात साजरा केला जातो यावर्षी देखील कोरोनाच्या पाश्र्वभूमीवर कोरोनाचे सर्व सामाजिक अंतराचे नियम पाळून हा दिवस साजरा करण्यात आला. प्राचार्य डॉ. गणेश टाले यांच्या मार्गदर्शनामध्ये यावेळी सर्व महाविद्यालयीन प्राध्यापक आणि शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांच्या

उपस्थितीमध्ये प्रस्तावना वाचन घेण्यात आले. राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख प्रा. नितीन विहाडे यांनी प्रस्तावना वाचन केले.

८) सामाजिक समस्याप्रबोधन :-

महाविद्यालयाच्या या विभागाकडून विविध सामाजिक विषयांवर सामाजिक प्रबोधनाचा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला होता. कोरोना पाश्र्वभूमी असल्यामुळे सदर कार्यक्रम हा ऑनलाईन पध्दतीने घेण्यात आला. कार्यक्रमांमध्ये स्त्री-पुरुष समानता, हुंडायळी, अस्पृश्यता विविध सामाजिक विषयांवर विद्यार्थिनींना प्रबोधन करण्यात आले. प्रा. सुवर्णा घोषे यांनी मुर्लींना मार्गदर्शन केले. कार्यक्रमाला महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. गणेश टाले आणि इतर सर्व सहकारी शिक्षकेतर कर्मचारी उपस्थित होते.

९) गरजूंना अन्नधान्य आणि कपडे वाटप कार्यक्रम दि. २८/२/२०२१ :-

महाविद्यालयाच्या समाजशास्त्र विभागाकडून ग्राम आर्ची येथे पारधी बेड्यावर कोरोना काळामध्ये बेरोजगारी निमाणे झालेली असताना अशावेळी एक सामाजिक कार्य म्हणून या विभागाकडून गरजूंना अन्न धान्य, कपडे आणि इतर साहित्य वाटप करण्यात आले. यावेळी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. टाले सर सहकारी प्रा. विहाडे सर, प्रा. दोड सर, श्री. कांबळे, श्री. पंचवुध्दे आणि सरपंच-सौ. सत्यभामाताई कांबळे उपस्थित होत्या.

प्रा.डॉ. नंदकिशोर राऊत
विभाग प्रमुख

भूगोल विभाग वार्षिक अहवात

२०२०-२०२१

भूगोल हा महाविद्यालयामधील एक महत्त्वपूर्ण विभाग होय. भूगोल विभागातर्फे बी.ए. भाग-१, २, ३ च्या विद्यार्थिनींना भूगोल विषयाविषयी जिज्ञासा निर्माण करण्याचे कार्य भूगोल विभाग पार पाडीत असतो. यासोबतच पर्यावरण रक्षणाची जाणीव आणि पर्यावरण संवर्धनाचे महत्त्व सुद्धा विद्यार्थ्यांमध्ये रुजविण्यासाठी प्रयत्न करित असतो. भूगोलाचे कार्य हा विभाग नियमितपणे करित असतो. विद्यार्थिनींना भूगोल अध्यापन करित असतांना विद्यार्थ्यांना रचर्पा परीक्षेविषयी वेळोवेळी माहिती देऊन त्यांना रोजगाराच्या संधी बद्दल माहिती देण्याचे कार्य भूगोल विभाग करित असतो. आणि म्हणूनच अनेक विद्यार्थिनी या विभागासोबत आजपर्यंत जोडल्या गेलेल्या आहेत. शैक्षणिक सत्र २०२०-२१ मध्ये कोविड-१९ या विषाणूच्या प्रादुर्भावामुळे संपूर्ण जगात महामारीचे यातावरण तयार झाल्याने हे संपूर्ण वर्ष ऑनलाईन शिक्षणाच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांना अध्यापन करावे लागले. कोरोनामुळे शिक्षणाची पध्दती पूर्णतः बदलून गेली अशाही कठीण परिस्थितीमध्ये विद्यार्थिनींसोबत संवाद असावा याकरिता अनेक ऑनलाईन उपक्रम विभागाद्वारे घेण्यात आले आणि विद्यार्थिनींना सोबत शैक्षणिक आणि इतरही विषयांवरील संवाद विभागाने कायम ठेवला.

भूगोल विभागाद्वारे शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ मध्ये पुढील उपक्रम राबविण्यात आले.

१) वृक्षारोपण दि. ८/८/२०२० :-

महाविद्यालयाच्या भूगोल विभागाकडून प्रत्येक सत्रामध्ये वृक्षारोपणाचा कार्यक्रम घेतला जातो. यामध्ये विविध वृक्षांची लागवड प्राचार्य डॉ. गणेश टाले यांच्या

मार्गदर्शनामध्ये करण्यात आली यावेळी महाविद्यालयाचे सर्व प्राध्यापक आणि शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांची उपस्थिती होती.

२) ऑनलाईन वर्ग :-

भूगोल विभागामार्फत कोरोना पाश्र्वभूमीवर सत्र २०२०-२१ मध्ये प्रत्यक्ष विद्यार्थ्यांच्या उपस्थितीमध्ये वर्ग घेण्यास शासनाने मनाई केली असता बी.ए. भाग-१, २ आणि भाग-३ च्या विद्यार्थिनींचे ऑनलाईन क्लास घेण्यात आले याद्वारे संपूर्ण त्या सत्रामधील शैक्षणिक अभ्यासक्रमपूर्ण करण्यात आला.

३) युनिट टेस्ट :-

भूगोल विभागातर्फे दरवर्षी युनिट टेस्ट घेण्यात येते. यावर्षी ऑनलाईन शिक्षण पध्दतीनुसार बी.ए. भाग-१, २, ३ वर्गातील विद्यार्थिनींच्या Testmoz या ॲपवर ऑनलाईन टेस्ट घेण्यात आल्या व त्यांचे गुणांकन करण्यात आले. याकरिता प्रत्येक युनिट वर युनिट टेस्ट घेण्यात आली. ही युनिट टेस्ट ऑनलाईन बहुपयोगी स्वरूपाची युनिट टेस्ट घेण्यात आल्यात.

४) ऑनलाईन परीक्षा मार्गदर्शन :-

महाविद्यालयाच्या विद्यार्थिनींना विद्यापीठाकडून आलेल्या वेळोवेळी सूचनेनुसार त्यांना परीक्षेसंदर्भात सर्व प्रकारचे मार्गदर्शन या विभागाद्वारे करण्यात आले. ज्यावेळी विचार मुर्तीचा उत्साह आणि सहकार्य अतिशय उत्तम होते.

५) अंतर्गत मूल्यमापन :-

भूगोल विभागातर्फे अंतर्गत मूल्य मापन पध्दतीद्वारे बी.ए. भाग-१, २, ३ वर्गाचे अंतर्गत मूल्यमापन त्यांच्या अभ्यासक्रमानुसार घेण्यात आले सत्र पध्दती

यामध्ये देखील विद्यार्थिनींनी चांगल्या प्रकारे सहभाग घेतला.

६) संविधान दिवस - २६/१०/२०२० :-

भूगोल विभागाद्वारे प्रत्येक वर्षी संविधान दिवस उत्साहात साजरा केला जातो यावर्षी देखील कोविड-१९ च्या पाश्र्वभूमीवर कोविड-१९ चे सर्व साज्रिक अंतराचे नियम पाळून हा दिवस साजरा करण्यात आला. प्राचार्य डॉ. गणेश टाले यांच्या मार्गदर्शनामध्ये यावेळी सर्व महाविद्यालयीन प्राध्यापक आणि शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांच्या उपस्थितीमध्ये प्रस्तावना वाचन घेण्यात आले. राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख प्रा. नितीन बिहाडे यांनी प्रस्तावना वाचन केले.

७) गरजूंना अन्नधान्य आणि कपडे वाटप कार्यक्रम

दि. २८/२/२०२१ :-

महाविद्यालयाच्या भूगोल विभागाकडून ग्राम आर्षी येथे पारधी बेड्यावर कोरोना काळातमध्ये बेरोजगारी निर्माण झालेली असताना अशावेळी एक सामाजिक कार्य म्हणून या विभागाकडून गरजूंना अन्न धान्य, कपडे आणि इतर साहित्य वाटप करण्यात आले. यावेळी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. गणेश टाले सर सहकारी प्रा. राजूत, प्रा. बिहाडे सर, भूगोल विभाग प्रमुख प्रा. अभिजित दोड सर, श्री. प्रफुल्ल कांबळे, श्री. नागोराव पंचबुध्दे आणि सरपंच-सौ. सत्यभामाबाई कांबळे उपस्थित होत्या.

८) जागतिक जल दिन दि. २२/३/२०२१ :-

भूगोल विभागातर्फे दि. २२ मार्च २०२१ रोजी जागतिक जल दिन हा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला. या कार्यक्रमाची प्रस्तावना प्रा. अभिजित दोड यांनी केली. कार्यक्रमाचे प्रमुख वक्ते डॉ. राजेश आडे यांनी जलदिनाचे

महत्त्व अपोर्षित केले तर कार्यक्रमाचे अध्यक्ष डॉ. मंडीकराजे राजूत यांनी जल संसाधन संवर्धनाचे महत्त्व स्पष्ट केले.

९) कोरोना जगूची कार्यक्रमा :-

महाविद्यालयाच्या भूगोल विभागाकडून कोरोना जनजागृती कार्यक्रम घेण्या आला. याकरिता महाविद्यालयाच्या वा विभागाकडून विद्यार्थिनीं कडेन ऑनलाईन संवादविद्य साधनाचे आदेश काळाद्वारे महाविद्यालयीन विद्यार्थिनी आणि त्यांच्या कुटुंबातील हा कोरोना जनजागृती कार्यक्रम घेण्यात आला. यानुसार महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांची सुटीदिवस काळाची वेळची यासोबतच विद्यार्थिनींनी आपल्या मजबूत कान्धी मूल्य दे वाटप केले.

परित कार्यक्रमांविषय महाविद्यालयद्वारे घेण्यात येणारे सर्व कार्यक्रमांमध्ये विभागावर सहभाग असतो. उदाहरणार्थ सत, राष्ट्रीय पुस्तक याची जपवळी, पुण्यतिथी, स्वच्छ भारत अभियान, स्वच्छता अभियान, राष्ट्रीय सेवा योजनेचे कार्यक्रमा इतर विषयांचे कार्यक्रमा सर्व महाविद्यालयाच्या कार्यक्रमांमध्ये हा विभाग सहकार्य आणि कार्यकरीत असतो. महाविद्यालयाचे प्राचार्य, प्राध्यापक, आणि शिक्षकेतर कर्मचारी देखिल विभागाचे वेळी सहकार्य करित असतात.

- प्रा. अभिजित प्र. दोड
भूगोल विभाग प्रमुख

श्रीराम शिक्षण संस्था, धामणगाव रेल्वे
* कार्यकारी मंडळ *

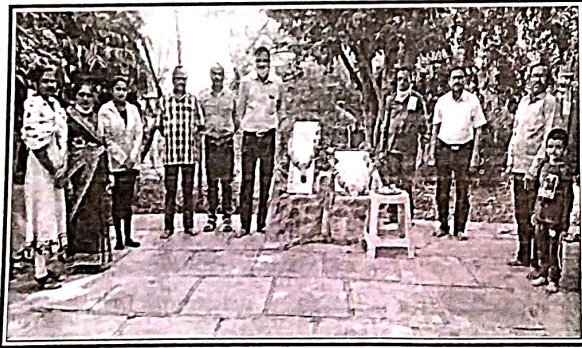
१.	श्री. अरुणभाऊ ज. अडसड	अध्यक्ष
२.	श्री. जयप्रकाशजी ग. पोळ	उपाध्यक्ष
३.	श्री. संजयजी ठा. राठी	उपाध्यक्ष
४.	श्री. घनश्यामजी बा. मेश्राम	सचिव
५.	श्री. गिरीषजी पु. गुंधडा	सहसचिव
६.	श्री. प्रमोदजी स. मुंदडा	कोषाध्यक्ष
७.	श्री. डॉ. अशोकजी प्रे. भैर्या	संचालक
८.	श्री. चंद्रशेखरजी पु. राठी	संचालक
९.	श्री. सुरेशजी बा. मुंदडा	संचालक
१०.	श्री. अशोकजी पू. पनपालीया	संचालक
११.	श्री. किशोरराव ह. साकूरे	संचालक
१२.	श्री. सुभाषराव ए. देशमुख	संचालक
१३.	श्री. विलासराव वि. कडू	संचालक
१४.	श्री. ओमप्रकाशजी ता. राठी	संचालक
१५.	श्री. सुरेशराव मा. देशमुख	संचालक
१६.	सौ. कल्पनाताई अ. मुंदडा	संचालिका
१७.	सौ. कल्पनाताई मु. वंकाणी	संचालिका
१८.	श्री. गोपालबाबू भूत	संचालक

श्रीराम कला महिला महाविद्यालय धामणगाव रेल्वे
* महाविद्यालय विकास समिती *

१.	मा.श्री. अरुणभाऊ ज. अडसड	- अध्यक्ष
२.	श्री. घनश्यामजी बा. मेश्राम	- संस्था सचिव
३.	डॉ. नंदकिशोर राऊत	- प्राचार्य (सचिव)
४.	डॉ. योगेश सु. काशिकर	- विभाग प्रमुख
५.	प्रा. नितीन मा. बिहाडे	- शिक्षक प्रतिनिधी
६.	प्रा. अमीजीत प्र. दोड	- शिक्षक प्रतिनिधी
७.	श्री. राजकुमार मैय्या	- शिक्षकेत्तर प्रतिनिधी
८.	डॉ. मोनाली व्ही. इंगळे	- महिला प्रतिनिधी
९.	मा. आ. प्रतापदादा अ. अडसड	- समाजसेवक
१०.	श्री. अशोकजी पू. पनपालीया	- शिक्षण, उद्योग
११.	श्री. सुभाषराव ए. देशमुख	- स्त्रोद्योग व समाजसेवक
१२.	कु. रिना सु. पुनसे	- माजी विद्यार्थिनी
१३.	डॉ. राजेश आडे	- महा. गुणवत्ता हर्मा समिती
१४.	----- रिक्त -----	- सभापती विद्यार्थी
१५.	----- रिक्त -----	- सचिव विद्यार्थी परिषद

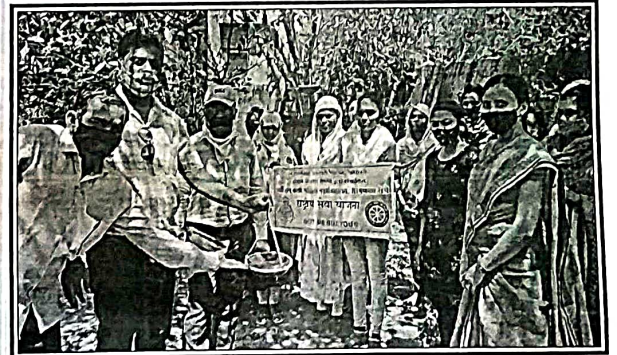
संविधान दिनानिमित्त उद्देश पत्रिका बाचन

स्वामी विवेकानंद आणि राष्ट्रमाता जिजाऊ जयंती निमित्त अभिवादन कार्यक्रम

कोरोना पार्श्वभूमिवर दत्तकग्राम आर्वाी जळगांव येथे गरजूंना धान्य वाटप

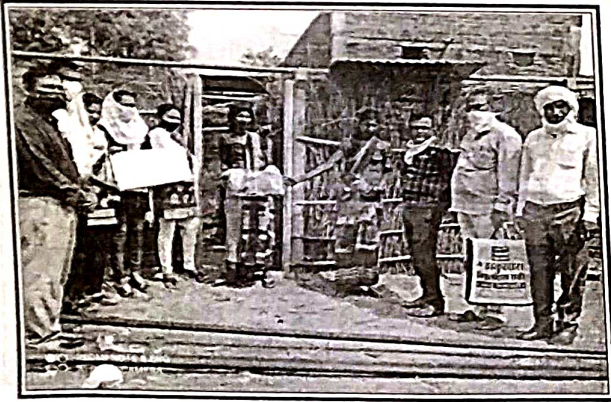
राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाकडून पशु-पक्षांकीता पाणी व्यवस्था कार्यक्रम

आर्वी जळगांव येथील पारधी बेड्यावर गरजूंना कपडे आणि धान्य वाटप

समाजसाक्षर विभागाकडून धान्य, कपडे वाटप कार्यक्रम

रा.से.यो. कडून धान्य आणि कपडे वाटप

र.से.यो. कडून महाविद्यालय व परिसरामध्ये पशु-पक्षांकरिता पाणी व्यवस्था

रा.से.यो. कडून रक्तदान जनजागृति अभियान

भुगोल विभाग व राष्ट्रीय सेवा योजना गरजुंना साहित्य वाटप

महाविद्यालयाच्या रा.से.यो. विभागाकडून वृक्षारोपण करण्यात आले

वृक्षांना राखी बांधून संबर्धन करण्यात आले यावेळी प्राध्यापक व विद्यार्थिनी

आभासी पदवीदान समारंभ २०१९-२०२०

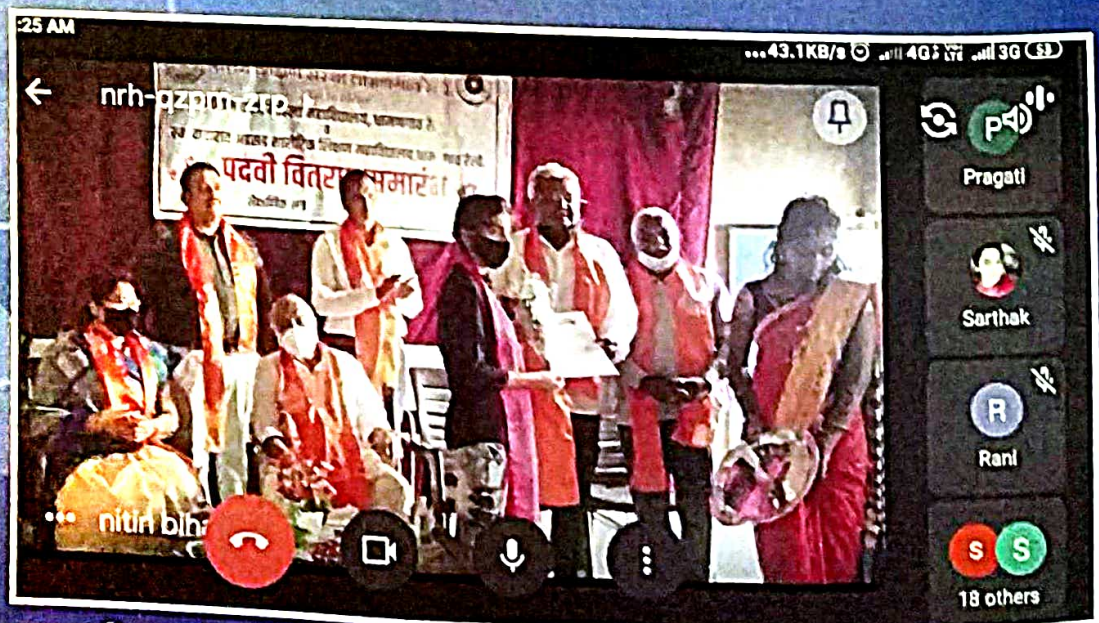
आभासी पदवीदान समारंभ २०१९-२०२०

माजी विद्यार्थिनी व पालक मेळावा

आभासी पदवी वितरण कार्यक्रम

आभासी पदवी वितरण कार्यक्रमात पदवी प्रदान करतांना मान्यवर

(श्याम प्रिंटेर्स, धा.रे.)